

Tanulmány

Váradi Krisztián

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében¹

Abstract

The aim of this study was to investigate the attitudes of prospective language teachers toward bilingualism and language learning in a multilingual context. An online attitude survey was used to collect data from 185 students majoring in English, Hungarian, Ukrainian, and German language and literature at the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. Based on the results, college students are aware of the peculiarities of the Transcarpathian variety of the Hungarian language, even themselves use loanwords and code-switching in their everyday communication. The respondents demonstrated positive attitudes toward bilingualism and foreign language learning, but the meaning of *additive bilingualism* is largely unknown to them, even though it is one of the basic principles of first and second language teaching in institutional contexts (Beregszászi 2012). In addition, most philology students considered only those people to be bilingual who are capable of controlling at least two languages at a native level (Bloomfield 1933), instead of the much more widely accepted functional approach (Bartha 2000).

Keywords: bilingualism, Transcarpathia, language attitudes, philology students.

1 Bevezetés

Jelen dolgozatban a kárpátaljai magyar kisebbség egyik kulturális központjának, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolának a filológia szakos hallgatóit vizsgálom egy online kérdőíves attitűdvizsgálat keretében. A kutatás célja, hogy felmérje a Rákóczi-főiskola angol, magyar, ukrán, valamint német nyelv és irodalom szakos hallgatóinak kétnyelvűséghez fűződő attitűdjeit és nyelvtanulási motivációját.

A témaválasztást az indokolja, hogy a filológia szakos hallgatók egyben leendő nyelvtanárok is, akik a kárpátaljai fiatalok anyanyelv-, államnyelv-, és idegennyelv-tudásának fejlesztéséért lesznek felelősek. Ebből kifolyólag különösen fontos annak felderítése, hogy miként viszonyulnak a kárpátaljai nyelvhasználat jellegzetességeihez, a területen használt nyelvekhez és nyelvváltozatokhoz, a kétnyelvűség nyelvhasználatra gyakorolt hatásaihoz, vagy éppen milyen nyelvtanulási és pályaválasztási motivációk vezérelik őket a mindennapokban, mennyire vannak tisztában a kétnyelvűségi helyzethez kapcsolódó fogalmak jelentésével.

¹ A jelen munkát Magyarország Collegium Talentum programja támogatta.

A szakirodalmi áttekintést követően a dolgozat elkészítése során használt kutatási módszer bemutatása következik, amely kvantitatív jellegű, mivel nagyszámú adatközlő képezi a kutatási minta egészét. Egy online kérdőíves attitűdvizsgálat formájában igyekszem minél több filológia szakos főiskolai hallgatót megkérdezni a nyelvhasználatukkal, a nyelvtanulási és pályaválasztási motivációjukkal, valamint a kétnyelvűséghez fűződő attitűdjeikkel kapcsolatban. A kérdőívekből nyert adatok statisztikai és leíró módszerekkel kerülnek elemzésre, a fontosabb eredményeket diagramok és táblázatok összesítik. A témakörök szerinti elemzést végül a leglényegesebb következtetéseket tartalmazó összefoglaló rész követi.

A kutatás eredményeként nyert adatok hasznosíthatók lesznek majd a főiskolai filológia szakos képzések megtervezése során, hiszen betekintést nyerhetünk a magyar, angol, ukrán, valamint német nyelv és irodalom szakos hallgatók nyelvhasználati jellegzetességeibe, kétnyelvűséghez kapcsolódó értékítéleteibe, valamint nyelvtanulási motivációjába. A kapott eredményeket azonban érdemes a kérdőíves attitűdvizsgálatok módszertani korlátait szem előtt tartva kezelni.

2 A kétnyelvűség fogalma és típusai

A kétnyelvűség fogalmának a mai napig nincs általánosan elfogadott, mindenre kiterjedő definíciója, mivel egy rendkívül változatos elrendezéseket mutató és több diszciplína felől megközelíthető, eltérő aspektusokat, vizsgálati kontextusokat kiemelő, meglehetősen komplex jelenségkőről van szó, amelynek egységes meghatározása ebből kifolyólag szinte lehetetlen.

Leonard Bloomfield (1933: 56) még csak azokat tekintette kétnyelvűnek, akik legalább két nyelvet anyanyelvi szinten képesek használni. Ezzel szemben John Edwards megfogalmazása szerint mindenki kétnyelvű, hiszen minden ember ismer legalább egy-két kifejezést az anyanyelvétől eltérő nyelveken (Edwards 2006). Voltak olyan nézőpontok is, amelyek figyelmen kívül hagyták a nyelvismeret szintjét a kétnyelvűség fogalmának definiálása során. Ezek alapján minden egyén kétnyelvű, aki egy második nyelvet tanul vagy legalább két nyelven képes értelmezni közléseket. A kétnyelvűség nem más, mint két nyelv váltakozó használata (Weinreich 1953).

Egyes kutatók a kétnyelvűséget úgy definiálják, mint egy kontinuumot, amelynek egyik végén az egynyelvű beszélők, míg másik végén a mindkét nyelvet anyanyelvi szinten beszélő kétnyelvűek helyezkednek el. Minden ember, aki e két végpont között valamilyen szintű nyelvismerettel rendelkezik, kétnyelvűnek tekinthető (Kontra 1981: 8; Crystal 1998: 452; Bartha 1999: 90; Beregszászi & Csernicskó 2003a: 30).

A funkcionális megközelítés alapján azokat a beszélőket nevezzük két- és többnyelvűnek, akik a mindennapi kommunikáció során két vagy több nyelvet használnak (szóban, írásban, vagy akár jelelve), mindezt a társadalmi és kommunikatív szükségleteik kielégítése érdekében (Bartha 2000).

Az utóbbi években a kétnyelvűség definiálása helyett nagyobb hangsúly helyeződött a bilingvizmus működésének és kognitív hatásainak bemutatására (Dong & Li 2015; Román 2018; Bialystok & Craik 2022). A kutatók olyan kérdésekkel foglalkoznak, minthogy miként tárolja az emberi agy a kétnyelvűek nyelvi rendszereit, hogyan zajlik a gyermekkori kétnyelvűség kialakulása, miben különbözik a második nyelv elsajátítása az egyén anyanyelvéhez képest,

mennyire befolyásolja az életkor a nyelvtanulás sikerességét, valamint hogyan épül fel a kétnyelvű mentális lexikon.

A gyermekkori két- és többnyelvűség egyre gyakoribb megjelenése következtében szükségessé válik az óvodapedagógusok és tanítók két- és többnyelvűséggel kapcsolatos ismereteinek bővítése a felsőoktatási képzésük során (Navracsics 2022).

A kétnyelvűségnek számos eltérő szempont szerint létezik különböző csoportosítása. Ezeket igyekszem most röviden összefoglalni Bartha (1999) kutatása alapján, amit Beregszászi és Cserniczkó (2003b) foglalt össze a következőképpen:

1. **A nyelvelsajátítás ideje szerint** van korai (óvodás korban létrejött) és később kialakult kétnyelvűség; vegyes házasságokon belül beszélhetünk szimultán (egyszerre történő – *lingvizmus*) és szukcesszív (egymást követő – *glottizmus*) nyelvelsajátításról. Emellett elkülöníthetünk gyermekkori, serdülőkori és felnőttkori kétnyelvűséget is.
2. **A kétnyelvűség kognitív szerveződése alapján** koordinált és összetett típusokat különböztetünk meg. Eszerint a koordinált kétnyelvűek a nyelveket különálló forrásokból sajátították el, így azok jelentéstanilag függetlenebbek egymástól, mint az összetett kétnyelvűek egymásba fonódó nyelvrendszeri.
3. **A kompetencia szintje alapján** balansz (kiegyenlített) és domináns (egyenlőtlen) kétnyelvűség létezik attól függően, hogy a két nyelvet közel azonos szinten ismeri az egyén, vagy az egyik nyelv dominánsabb a másikonál.
4. **A nyelvelsajátítás indítéka szerint** megkülönböztetünk természetes (másodnyelv elsajátítása a családon belül vagy többnyelvű településen), önkéntes (saját elhatározás alapján történő nyelvelsajátítás), valamint elrendelt kétnyelvűséget (kétnyelvűség a nyelvpolitika, iskolai oktatás eredményeként).
5. **A nyelvekhez fűződő szociokulturális attitűdök alapján** ismerünk hozzáadó (additív) kétnyelvűséget, amikor az anyanyelv magas társadalmi értékkel bír és a kétnyelvűséget pozitív jelenségként értelmezik a gyerek kognitív fejlődése során. Ennek ellentéte a felcserélő (szubtraktív) kétnyelvűség: az anyanyelv leértékelődik a közösségben, két nyelv ismeretét pedig kognitív hátrányként értelmezik.
6. **A csoporthoz való tartozás és kulturális identitás szerint** négy eltérő típusa ismeretes a kétnyelvűségnek, melyek a bikulturális, monokulturális, akkulturációs és dekulturációs bilingvizmust eredményezik. Az első esetben kettős csoporttudat és kulturális identitás jellemző, míg a monokulturális kétnyelvűség esetében az egyik csoporthoz való tartozás tudata dominál. Akkulturációs kétnyelvűségnél a többségi csoporthoz akarunk tartozni, míg a dekulturációs bilingvizmus ellentmondásokat jelent az egyén csoport- és identitástudatában.
7. **A kétnyelvűség kiterjedése alapján** nemcsak az egyének, hanem a közösségek és az államok is lehetnek kétnyelvűek. Ebben az esetben beszélhetünk kétoldalú (bilaterális) és egyoldalú (unilaterális) kétnyelvűségről, amit az határoz meg, hogy az érintkező közösségek kölcsönösen sajátítják el egymás nyelvét, vagy a nyelvelsajátítás csak egy irányban zajlik (Bartha 1999: 195; Beregszászi & Cserniczkó 2003b: 31–34).

Ami kifejezetten a kárpátaljai magyar közösség kétnyelvűségét illeti, Rot Sándor (1967; 1968) kutatásait említhetjük, aki alapvetően a *szociális részleges* és a *szociális teljes kétnyelvűség* két típusát különbözteti meg Kárpátalján belül. A szociális részleges kétnyelvűségre az anyanyelv aktív és a másodnyelv passzív ismerete jellemző, míg a szociális teljes kétnyelvűség

esetében mindkét nyelv egyformán aktív, és párhuzamosan van használatban. Rot az alábbi négy típust különíti el:

1. Szociális részleges magyar–ukrán kétnyelvűség;
2. Szociális részleges ukrán–magyar kétnyelvűség;
3. Szociális teljes magyar–ukrán kétnyelvűség;
4. Szociális teljes ukrán–magyar kétnyelvűség (Rot 1967; 1968).

Mivel a kétnyelvűség egy meglepően komplex fogalom, ezért számos más szempont szerint is definiálták már a kárpátaljai magyarság kétnyelvűségét. Ezen megközelítések szerint a régió magyarságára a *kisebbségi kétnyelvűség* a jellemző, mivel a közösség tagjainak első nyelve (a magyar) az ukrán államnyelvhez képest alárendelt szerepben van. Az ukrán nyelv státusát erősíti az is, hogy az ukránok képezik a lakosság többségét Kárpátalján és egész Ukrajnában. A kárpátaljai magyar kisebbség esetében az *őshonos*, és nem az *emigráns kétnyelvűség* a jellemző (Beregszászi & Csernicsekó 2003c).

Kutatásom szempontjából a Bartha (1999: 90) által megfogalmazott kétnyelvűség-definíciót veszem mérvadónak, amely már a minimális másodnyelvi ismeretekkel rendelkező személyeket is kétnyelvűnek tekinti. Véleményem szerint a Bloomfield (1933: 56) által megfogalmazott anyanyelvi szintű nyelvismeret követelménye irreleváns kritériumokat támaszt a kétnyelvű beszélők számára.

3 A kétnyelvűség megjelenése a kárpátaljai nyelvhasználatban

Kárpátalja egy többnyelvű régió, ahol az utolsó hivatalos népszámlálási adatok alapján (2001) több mint száz nemzetiség él egymás mellett. A legnagyobb arányban az ukránok vannak a területen (80,5%), míg a kisebbségek közül a magyarok aránya a legmagasabb (12,1%). Őket követik a románok (2,6%), az oroszok (2,5%), valamint a cigányok (1,1%) (Molnár & Molnár D. 2005: 20–21). Az eltérő nyelvek kihatnak egymásra a nyelvi kontaktus eredményeként, ami megfigyelhető a két- és többnyelvű beszélők nyelvhasználatában is.

3.1 A kódváltás

A kódváltás (angolul *code-switching*) az a jelenség, amelynek során a kétnyelvű beszélők két nyelv vagy dialektus között oda-vissza váltogatnak egy kommunikációs helyzetben belül (Trudgill 1997: 37). Hasonló meghatározás olvasható Grosjean (1982: 145) máig meghatározó nyelvészeti monográfiájában is, ahol a kódváltás röviden annyit jelent, hogy két vagy több nyelvet felváltva használ egy illető egy társalgáson vagy megnyilatkozáson belül. A kétnyelvű beszélők ugyanis a társalgás első lépéseként nyelvet (nyelvváltozatot) választanak, ezzel döntést hozva abban a kérdésben, hogy a beszédpartnerrel a többségi vagy a kisebbségi nyelvet használva fognak kommunikálni, viszont a két nyelv közötti váltogatás bármikor megnyilvánulhat a csevegés során.

A kódváltást sokáig stigmatizálták, aminek eredményeként a kétnyelvű beszélők többsége igyekszik kerülni az alkalmazását, tehát egynyelvű beszédmódba kapcsol, a lehető legnagyobb mértékben deaktiválva a beszédhelyzethez nem illő nyelvét vagy nyelvváltozatát. Ez azonban leginkább csak a professzionális tolmácsok számára működik, mivel a kétnyelvűek képtelenek teljes mértékben kikapcsolni használaton kívüli nyelvüket (Grosjean 1982). A kárpátaljai két-

nyelvű beszélők vegyesen ítélik meg a kódváltás jelenségét. Egy részük természetes nyelvhasználati stratégiának tekinti a nyelvek közötti váltogatást, míg mások elítélik önmagukat emiatt és igyekeznek kerülni egynyelvű környezetben a kódváltás használatát (Márku 2009).

Az egynyelvű beszélők az adott nyelven belül változhatnak különböző nyelvváltozatokat és stílusokat egyetlen beszélgetés folyamán annak érdekében, hogy minél sikeresebb legyen a kommunikációs folyamat. Ettől némileg eltér a kétnyelvű beszélők helyzete, mivel ők akár egyszerre több nyelv közül is választhatnak az adott szituációnak és beszédpartnernek megfelelően, hiszen több nyelv birtokában vannak valamilyen szinten (Márku 2004).

A kutatók szerint a kódváltás egyik gyakori oka a *nyelvi hiány*, amikor egy kifejezés, szó szerkezet vagy nyelvtani forma hiányzik az egyén mentális lexikonjából. Beszélhetünk továbbá *lexikális résről* is, ha a szókincshez kapcsolódó hiányt akarjuk kifejezni. Emellett ismeretes még a *lapszus* fogalma, amikor bár a beszélő ismeri a keresett szót, mégsem tudja azt felidézni az adott nyelven. Az ehhez hasonló nyelvi deficitek megoldására a kétnyelvű beszélők gyakran alkalmazzák a kódváltás, szókölcsonzés vagy körülírás stratégiáját, azonban ezeket az állításokat nem lehet általánosítani minden beszélőre nézve (Lanstyák 1998).

3.2 A kódkeverés

A kódváltás és a kódkeverés közötti különbségtétel ma is vitatott a klasszikus szakirodalomban. A kódkeverés (angolul *code-mixing*) egy beszédstratégia, amely a két- és többnyelvű beszélőkre jellemző. A két nyelv jelentéstani, mondattani és prozódiai jellegzetességei összevegyülnek, egyfajta sajátos egységet alkotva. Az egyes kódok megőrzik hangtani sajátosságaikat, ezért a beszédpartnernek nehezebb esik megállapítania, hogy pontosan melyik nyelven is beszélhet a kódkeverést alkalmazó személy. A kódkeverés tehát inkább olyan, mint egy külön nyelv, saját rendszerrel, szabályszerűségekkel (Márku 2013).

A legnagyobb különbség a kódváltás és a kódkeverés között az, hogy míg a kódváltás során van egy bázisnyelv, amelybe elvéve kerülnek elemek egy másik nyelvből, addig a kódkeverésnél nem lehet meghatározni, hogy melyik nyelv a beszélgetés alapja. Kódkeverés során olyan gyakori a nyelvváltás a párbeszédben, hogy nem tudjuk szétválasztani a mátrix nyelvet a beágyazott nyelvtől. A váltás történhet szintagma- és mondathatároknál is, viszont nem teljesen véletlenszerű a jelenség (Navracsics 2010: 122).

Kódkeverés akkor lép fel, ha a kétnyelvű beszélő vagy nagyon magas kompetenciával rendelkezik mindkét nyelv esetében, vagy épp ellenkezőleg, egyik nyelven sem tudja magát helyesen kifejezni, ezért használ vegyesen mindkét nyelvből szavakat és nyelvi elemeket. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kódkeverés a balansz kétnyelvűséggel rendelkező beszélőknél elterjedt, mivel mindkét nyelven hasonló szintű kompetenciával rendelkeznek (Márku 2013: 40).

Azonban a kódkeverés és a kódváltás megjelenése a kétnyelvű beszélők nyelvhasználatában számos egyéb tényezőtől is függhet, beleértve a beszédpartnerek közötti viszonyt, a diskurzuselőzményeket, az interakciók funkcióját, típusát, műfaját, a kommunikációs helyzet jellemzőit, valamint a társadalmi és kulturális tényezőket.

3.3 A szókölcsönzés

A határon túli régiókban élő magyar kisebbségekre általánosan jellemző az, hogy a többségi nyelvből vesznek át szavakat a saját szókincsükbe. Ezt nevezzük szókölcsönzésnek, aminek eredményeként olyan ukrán és orosz nyelvekből átvett kölcsönszavak jelennek meg a kárpátaljai magyar kisebbség mindennapi szóhasználatában, amiket a Magyarországon vagy máshol élő magyar nemzetiségű emberek nem ismernek (Csernicskó & Hires 2003: 132).

A szókölcsönzés öt típusát különíthetjük el nyelvészeti szempontból:

1. **Közvetlen kölcsönzés:** egy kifejezést úgy veszünk át egy másik nyelvbe, hogy megtartjuk az eredeti hangalakját, tehát a szó szerkezetben nem történik alakítási változás. Például: *paszport* (ukr., or. *nacnopm* – 'személyigazolvány').
2. **Hangalakkölcsönzés:** az átadó és az átvevő nyelvek szókészletében kicsit eltérő hangalakban jelenik meg a kifejezés, a másodnyelvű beszélők használják mindkét formát. Például: *diplom* (ukr., or. *диплом* – 'diploma, oklevél').
3. **Jelentéskölcsönzés:** jelentésbővülés történik; a kölcsönszó új jelentésre tesz szert az átvevő nyelvben. Csak hasonló hangalakú és jelentésű kifejezések esetében lehetséges. Például: *metodika* (ukr., or. *методика* – 'módszertan').
4. **Hibrid kölcsönszavak:** összetett szavak, amelyek egyik része közvetlen kölcsönszó, a másik része pedig egy elsőnyelvi szó. Például: *főszesztra* ('főnövér'; ukr., or. *cecmpa* – 'nővér').
5. **Tükörszavak:** fordítás útján keletkeznek, másodnyelvi modell alapján; jelentésük és felépítésük az átvevő nyelv szerkezetéhez van igazítva. Például: *átfordít* ('lefordít' helyett) (Csernicskó & Hires 2003: 133–136).

A kárpátaljai magyar kisebbség nyelvhasználatában az ukrán és az orosz nyelvekből honosodtak meg kölcsönszavak. Az átvett szlavizmusok általában megőrzik eredeti jelentésüket, azonban bizonyos esetekben jelentésmódosulás is előfordulhat. Ez történt például az orosz nyelvből kölcsönzött *geroj* (or. *герой* – 'hős') kifejezéssel is, ami eredetileg pozitív töltetű jelentéssel bírt, viszont a kárpátaljai nyelvhasználatban már nagyképű, gőgös emberekre alkalmazzák ezt a kölcsönszót (Gazdag 2018: 132–134).

4 A kétnyelvűséghez fűződő nyelvi attitűdök

A nyelvi attitűd nem más, mint a nyelvre vonatkozó tudás, amelyből megtudhatjuk, hogy egyes emberek vagy embercsoportok hogyan viszonyulnak bizonyos nyelvekhez, nyelvváltozatokhoz, nyelvjárási jelenségekhez. A nyelvi attitűd valójában értékítéleteket foglal magába, amelyek a teljes mértékben pozitív elfogadástól terjedhetnek egészen a negatív értelemben vett elutasításig. Egyes nyelvváltozatok és nyelvjárási jelenségek így bizonyos emberek szemében helyesek és értékesek, míg mások számára helytelenek és értéktelenek lesznek (Trudgill 1997).

A nyelvi attitűd elsősorban társadalmi eredetű, vagyis nem nyelvi vagy esztétikai minőségként jelenik meg, hanem egy beszélőközösségben uralkodó társadalmi szokások, előítéletek, viselkedési mintázatok eredményeként. Ennek értelmében egy adott beszélő nyelvhasználatán keresztül következtetünk személyiségének és műveltségének jellemzőire, azaz bizonyos fajta szociolingvisztikai sztereotípiákat állítunk fel önmagunkban (Kiss 1995: 136).

Egy másik megközelítés szerint valójában nem is egy nyelvváltozathoz vagy különböző nyelvi formákhoz viszonyulnak negatívan az emberek, hanem ahhoz a társadalmi csoporthoz, amelyre az adott nyelvváltozat használata jellemző. A beszélők nyelvi attitűdjei tehát nem a

nyelvre, hanem a mögötte álló személy(ek)re és közösségre vonatkoznak. Ha valaki a saját egyéni nyelvváltozatát értékeli negatívan, akkor úgy igyekszik majd formálni beszédmódját, hogy az minél inkább eltávolodjon az egyén közegétől, és a sztenderd nyelvváltozathoz közeledjen (Sándor 2016: 96).

Számos nyelvi attitűdvizsgálatot végeztek el kárpátaljai viszonylatban a kutatók. Az egyik ilyen vizsgálat során több országban vizsgálták a kisebbségben élő magyarság nyelvi helyzetét és attitűdjeit. A kutatás címe a következő volt: *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén*. A kárpátaljai eredmények (Csernicskó 1998) alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a helyi magyar kisebbség pozitívan viszonyul a kárpátaljai nyelvváltozathoz, és a válaszadók 55,9%-a nyilatkozott úgy, hogy Kárpátalján beszélnek a legszebben magyarul (Csernicskó 1998: 215).

A nyelvjárási jelenségekhez fűződő viszonyt Dudics Lakatos Katalin vizsgálta Kárpátalján számos kutatás során. Az egyik ilyen vizsgálatban kárpátaljai magyar pedagógusok nyelvjárási attitűdjeit kutatta 2007–2008 folyamán, valamint tíz évvel később megismételte a kutatást, hogy fényt derítsen a nyelvi attitűdök változására a hozzáadott szemléletben végzett anyanyelvoktatás népszerűsítésének eredményeként. A pedagógusok felismerték a környezetükben használt nyelvjárási jellemzőit, azonban távolságtartó attitűdöket mutattak az első vizsgálat során, ami tíz évvel később pozitív irányban változott. Elfogadóbbak lettek a sztenderdtől eltérő nyelvi formákkal szemben, és sajnálatukat fejezték ki az iránt, ha eltűnnének a nyelvjárási jelenségek (Dudics Lakatos 2019).

A nemzetállamok eszményképének elterjedésével a köztudatba került az a szemléletmód, mely szerint a bilingvizmus a társadalmilag vagy politikailag elnyomott nyelvi kisebbségek egyik kikényszerített tulajdonsága. Két eltérő nyelvet vagy nyelvváltozatot beszélő közösség csak úgy tud egymással kapcsolatba lépni, ha az egyik (alárendelt) csoport elsajátítja a másik (domináns) közösség által használt nyelvet vagy annak változatát. Végül ez vezet a kétnyelvűség kialakulásához, amire egy elkerülendő, negatív jelenséggé tekintettek, mivel az csak hátráltatja az embereket a társadalmi ranglétrán való haladásban (Skutnabb-Kangas 1981: 66).

Miközben az idegennyelv-tudás napjainkban egyre inkább felértékelődik, addig a kétnyelvűségi helyzet megítélése korántsem mondható ilyen ideálisnak. A társadalmi-gazdasági-politikai kényszerből kialakult két- és többnyelvű helyzetben élő beszélők gyakran leértékelik saját helyzetüket, a nyelvcseré következtében pedig fokozatosan a többségi nyelv használatára térnek át (Bartha 2002).

Bartha (2009) szintén kiemeli, hogy a kétnyelvűséggel kapcsolatban számos téves nézet létezik. Például sok ember úgy gondolja, hogy a kétnyelvűség egy speciális jelenség, ami a világon csak néhány országra jellemző kiváltképpen, és csak a bolygó lakosságának kis százaléknál figyelhető meg. Sőt, a kisebbségi helyzetben élők társadalmi beilleszkedését, kognitív és érzelmi fejlődését, iskolai teljesítményét negatívan befolyásolja az, ha nem beszélnek mindkét nyelvüket „tökéletesen”, ezért az ilyen embereket *kettős félnyelvűeknek* nevezik egyesek (Bartha 2009: 128).

A kárpátaljai magyarok gyakran találják magukat hátrányos helyzetben az államnyelv alacsony szintű ismerete miatt. Az ukránok elvárják a nyelvi kisebbségektől, hogy elsajátítsák a hivatalos nyelvet, viszont vannak elfogadó attitűdöt tanúsító személyek is, így nem lehet általánosítani (Ferenc & Séra 2013).

A kárpátaljai magyar közösség oktatástervezési célja az *anyanyelvdomináns kétnyelvűség* kialakítása, amihez az államnyelv és egy idegen nyelv megfelelő szintű ismerete is kapcsolódik. Ezzel kívánják megőrizni az anyanyelvű iskolahálózatot, valamint a magyar nyelv és kultúra

értékeit, presztízsét, helyi jellegzetességeit. A célok elérése érdekében szemléletváltásra volt szükség, ezért a hozzáadó szemléletben végzett nyelvoktatást kezdték el szorgalmazni, amely támogatja a nyelvi változatosságot, figyelembe veszi a kárpátaljai magyar nyelvhasználat jellemzőit, elfogadja a kétnyelvűség megjelenését az oktatásban, és valós élethelyzetekben hasznosítható nyelvi tudást ad át a kommunikációközpontú oktatás által. Ennek eredményeként a tanulók tisztában lesznek a standard nyelvváltozat mellett a nyelvjárási jellegzetességek használati körével is – ezt nevezzük *kommunikatív kompetenciának*, vagyis helyzethez igazodó nyelvhasználatnak (Beregszászi 2012: 11–16).

Az ukrán lakosság számára a magyar nyelv elsajátítása által megnyílik az út a gazdasági migrációra, ezért a nyelvtanfolyamokra beiratkozó tanulók száma éves szinten több ezer fő. Kárpátalja egy soknyelvű- és kultúrájú közeg, ahol a nyelvtanulás kiemelt értékkel bír. Egy nyelv azonban csak akkor tehet szert presztízsrre egy közösségen belül, ha gyakorlati haszna van gazdasági és kulturális szempontból, ezért megfelelő oktatáspolitikai és oktatástervezési döntések szükségesek az ukrán állam részéről, amelyek biztosítják a magyar nyelvű oktatást mind a kisebbségek, mind az ukrán anyanyelvű lakosság számára (Beregszászi, Karmacsi & Márku 2022).

5 A kutatás bemutatása

A kérdőíves attitűdvizsgálat célközönsége a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola filológia szakos hallgatói voltak. A lehető legnagyobb részarányban szerettem volna elérni a magyar, angol, ukrán, és német nyelv és irodalom szakos hallgatókat, hogy minél átfogóbb és hitelesebb eredményeket kapjak. Ehhez azonban fontos hozzátenni, hogy a kérdőíves attitűdvizsgálatok csak részlegesen alkalmasak árnyalt következtetések és kategorikus megállapítások megfogalmazására. A kapott eredményeket tehát kellő óvatossággal kell kezelni, mivel a kérdőíves kutatási módszer alkalmas az adatok torzítására, amit a nagyszámú kutatási minta sem tud megfelelő módon korrigálni.

A kérdőív összesen 49 kérdést tartalmazott², és négy nagyobb részre/témakörre volt bontva: általános szociológiai adatok, nyelvismeret és nyelvhasználat, nyelvtanulási motiváció, valamint kétnyelvűséghez fűződő attitűdök. Mivel a Rákóczi-főiskola diákjai között egyaránt nagy számban jelen vannak magyar és ukrán anyanyelvű hallgatók, ezért a kérdőívet is ezen a két nyelven állítottam össze, hogy az adatközlők közül mindenki a saját anyanyelvén tudja kifejezni gondolatait és véleményét.

A tanulmány három hipotézis vizsgálata szerint készült el:

1. A főiskolás hallgatókat nagyban befolyásolja a Kárpátalján uralkodó többnyelvűségi helyzet a szakválasztásban, tehát a kétnyelvűség hatást gyakorol a régió fiataljainak szakmai jövőképre, pályaaorientációjára.
2. A hallgatók fontosabbnak tartják a magyar és az ukrán nyelv tanulását a szülőföldi boldogulás tekintetében, míg a külföldi jövőkép szempontjából az angol nyelv elsajátítását tekintik a legjobb lehetőségnek.
3. A leendő nyelvoktatók pozitívan viszonyulnak a kétnyelvűségi hatásokhoz, amelyek saját nyelvhasználatukban is tükröződnek.

² A kérdőív magyar nyelvű változatát az 1. számú melléklet tartalmazza.

Az adatgyűjtés 2022 szeptemberében kezdődött és 2023 februárjában ért véget. A kérdőív kiküldése a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola belső levelezési rendszerén keresztül valósult meg, ahol a magyar, ukrán, angol és német filológia szakos (nappali és levelező tagozatos) hallgatók intézményi e-mail címekre lett továbbítva a kitölthető űrlapok hivatkozása két alkalommal. Összesen 425 e-mail címre küldtem el a kérdőívet, ebből 126 magyar, 203 angol, 79 ukrán, valamint 17 német nyelv és irodalom szakos hallgatóé volt. Végeredményként 185 kitöltött kérdőívet sikerült visszakapni (43,5%-os kitöltési arány).

6 Az adatközlők szociológiai jellemzése

A kétnyelvűséggel kapcsolatos attitűdöket vizsgáló kérdőív célközönsége a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol, magyar, ukrán, valamint német nyelv és irodalom szakos hallgatói voltak, mint leendő nyelvtanárok és filológusok. A kutatási minta összesen 185 főből áll, ebből 121 fő a magyar nyelvű kérdőívet, 64 fő pedig az ukrán változatot töltötte ki.

A nemek szerinti megoszlás alapján a kitöltők között 151 nő (81,6%) és 34 férfi (18,4%) volt. Életkor tekintetében a legfiatalabb adatközlő 16, míg a legidősebb 45 éves, viszont a leggyakoribb kategória a 17–22 éves korosztály volt. A lakhely típusa alapján a legtöbb válaszadó valamelyik magyar többségű kárpátaljai falu lakosa (89 fő; 48,1%). Nemzetiség szerint a magyar nyelvű kérdőív kitöltői döntő többségben magyarnak, az ukrán nyelvű űrlap válaszadói pedig ukránnak vallják magukat. Az összesített eredmények alapján 118 fő (63,8%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek, 59 fő (31,9%) pedig ukránnak. A fennmaradó 8 fő (4,3%) úgy nyilatkozott, hogy magyar–ukrán vagy ukrán–magyar kettős nemzetiségű. Volt olyan is, aki külön kiemelte, hogy ő *kárpátaljai magyar*.

A válaszadók közül 133 fő (71,9%) anyanyelve a magyar, 47 fő (25,4%) pedig ukrán anyanyelvű. Hárman úgy nyilatkoztak, hogy a magyar mellett az ukrán nyelvre második anyanyelvként tekintenek, 1-1 fő pedig az orosz és a ruszint tekinti anyanyelvének az ukrán kérdőív kitöltőiből.

Az elemi, általános és középiskolát vagy szakgimnáziumot a magyar nyelvű kérdőív kitöltői többnyire magyar nyelven végezték el, míg az ukrán kérdőívénél értelemszerűen ukrán tannyelvű intézményt választottak, de mindkét esetben megfigyelhető volt az anyanyelvtől eltérő tannyelv a válaszadók kisebb hányadánál. A felsőfokú tanulmányok (főiskola/egyetem) esetén születtek érdekesebb eredmények, mivel a magyar és az ukrán nyelvek mellett az *Egyéb* kategóriát is többen választották (22 fő; 11,9%), ezzel arra utalva, hogy az angol és német szakos hallgatók egy része az általuk választott főiskolai képzés elsődleges nyelvét tekinti az oktatási intézmény tannyelvének is.

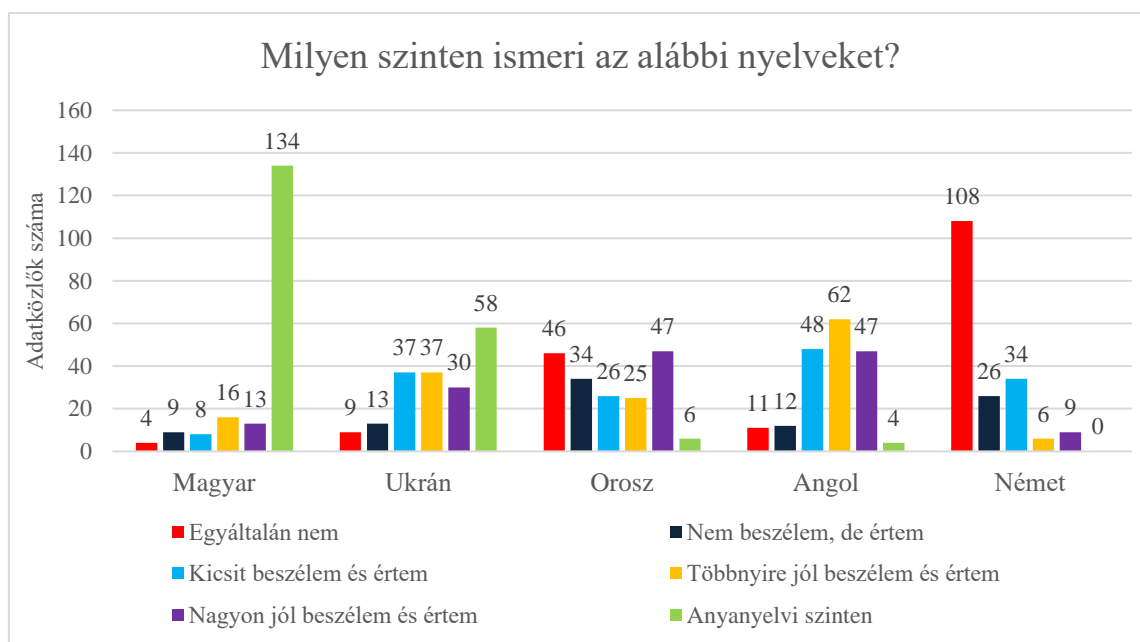
A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán jelenleg négy szakirány tartozik a Filológia Tanszék kötelékébe. A kutatási mintát képző 185 fő ennek megfelelően oszlik meg: 78 fő angol, 60 fő magyar, 40 fő ukrán, 7 fő pedig német nyelv és irodalom szakos hallgató. Ebből nappali tagozaton 118 fő (63,8%) tanul, levelezőn pedig 67 fő (36,2%). Fontos megjegyezni, hogy összesen hat évfolyamon folyik oktatás az angol, magyar, és ukrán nyelv és irodalom szakokon, viszont a német filológia szak csak 2022 szeptemberében indult, ezért ott a kutatás ideje alatt csak egy évfolyam működött. A legnagyobb arányban az első két évfolyamon tanuló hallgatók képviseltették magukat a felmérésben.

7 Az eredmények elemzése

Az alábbiakban az online attitűdfelmérő kérdőív eredményei kerülnek részletes bemutatásra a tematikus elemzés módszerével. Olyan témaköröket érint a kutatás, mint a filológus hallgatók nyelvismerete és nyelvhasználati szokásai, a nyelvtanulási motiváció és pályaválasztást befolyásoló tényezők, a kétnyelvűséghez fűződő attitűdök a leendő nyelvtanárok körében, valamint a kétnyelvűség megjelenése a kárpátaljai oktatásban.

7.1 Az adatközlők nyelvismerete és nyelvhasználati szokásai

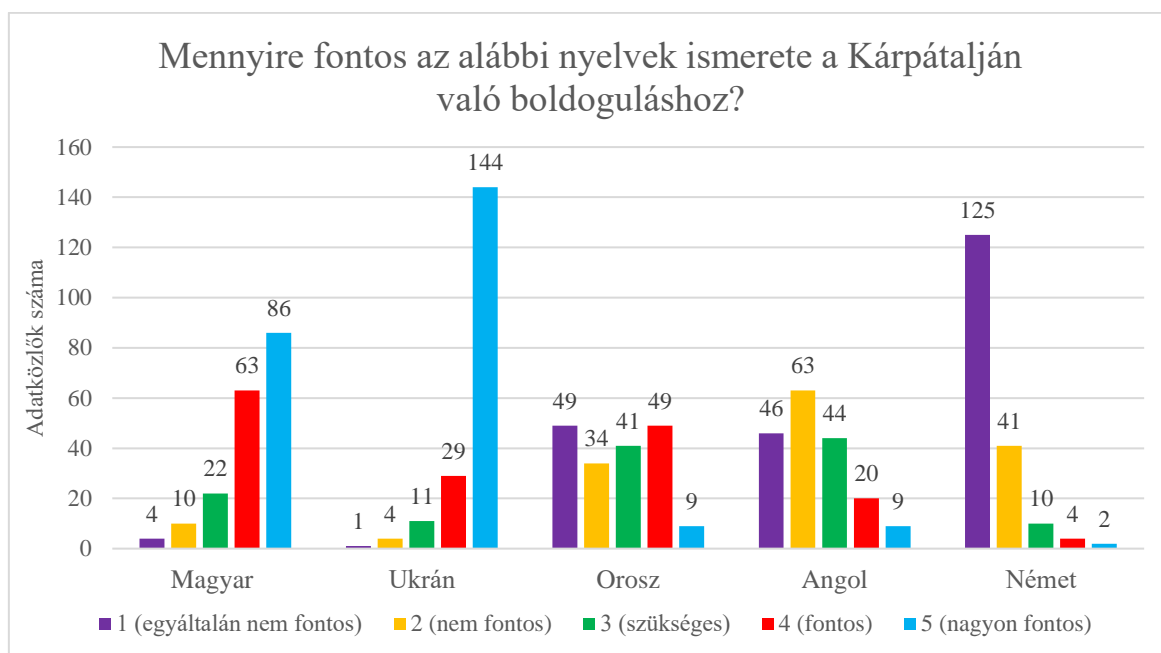
Az 1. ábrán látható eredmények alapján a magyar nyelvet még az ukrán kérdőív válaszadói közül is a legtöbben jól értik és beszélik, az ukrán nyelv ismerete azonban nem ilyen széleskörű a magyar anyanyelvű filológus hallgatók körében.

1. ábra. A filológus hallgatók nyelvismerete

A válaszadókat arról is megkérdeztük, hogy milyen gyakran használják az adott nyelveket. A magyart szinte mindenki napi szinten használja még az ukrán kérdőív kitöltői közül is (összesen 157 fő; 84,9%). Az ukránt a magyar anyanyelvűek leginkább hetente többször használják, míg az ukrán anyanyelvűek kivétel nélkül napi szinten. Az oroszzt a többség soha nem alkalmazza (összesen 81 fő; 43,8%), hasonlóan a német nyelvhez (összesen 118 fő; 63,8%). Az angolt pedig általában hetente többször használják mindkét kérdőív válaszadói.

Kutatásom szempontjából fontos volt annak a vizsgálata, hogy mely nyelvek ismeretét tekintik a legfontosabbnak a filológus hallgatók a szülőföldön való boldoguláshoz. Egy 1-től (egyáltalán nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) terjedő skálán kellett értékelniük az egyes nyelveket, amit az alább látható 2. számú ábra foglal össze. Az eredményekből világosan látszik, hogy az ukrán és a magyar nyelv ismeretét tartják a leginkább fontosnak a válaszadók, míg az orosz nyelv többnyire szükséges vagy fontos, az angol és a német pedig nem fontos Kárpátalján.

2. ábra. A nyelvismeret fontossága Kárpátalján

A mindennapi nyelvhasználat vizsgálata céljából a válaszadóknak jelölniük kellett, hogy milyen nyelveken kommunikálnak a családtagjaikkal, barátaikkal és egyéb személyekkel. A magyar kérdőív válaszadói közül szinte mindenki magyarul kommunikál az édesanyjával, édesapjával, az egyéb rokonaival, főiskolai és szülőhelyén élő barátaival. Számottevő eltérés a főiskolai tanárok esetében volt, mivel velük többen is angolul (34 fő), ukránul (30 fő) vagy németül (9 fő) beszélnek. A bolti eladókkal a legtöbben magyarul beszélnek mind a válaszadók szülőhelyén (111 fő), mind Beregszászban (110 fő). Eltérés mutatkozik viszont az ukrán nyelvhasználatában a bolti eladókkal a kitöltők szülőhelyén (38 fő) és Beregszászban (88 fő). Az ukrán anyanyelvűek közül meglehetősen sokan használják mind a magyart, mind az ukránt a szüleikkel, rokonaikkal, barátaikkal és a bolti eladókkal, de az ukrán nyelv volt többségben minden alkalommal. Ezen két nyelv mellett azonban többen jelölték, hogy a főiskolai oktatókkal és a csoporttársaikkal angol (46 fő) és német (21 fő) nyelven is kommunikálnak.

Egy kérdés erejéig arra is kitértem, hogy mennyire vannak tisztában a leendő nyelvtanárok a *kódváltás* fogalmával. A legtöbben a szakirodalomnak megfelelően tudták, hogy kódváltás során nyelveket (131 fő; 70,8%) vagy nyelvváltozatokat (70 fő; 37,8%) váltogatunk (Trudgill 1997: 37), viszont elég sokan jelölték azt is, hogy közlésformákat (42 fő; 22,7%) vagy kommunikációs célokat (29 fő; 15,7%). A beszédgyorsaság váltogatása 14 fő (7,6%) szerint játszik szerepet a kódváltás folyamatában. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy bár a hallgatók többsége a tudományosan elfogadott szemlélet szerint ismeri a kódváltás fogalmát, azonban többen is tévesen értelmezik ezt a nyelvhasználati jelenséget.

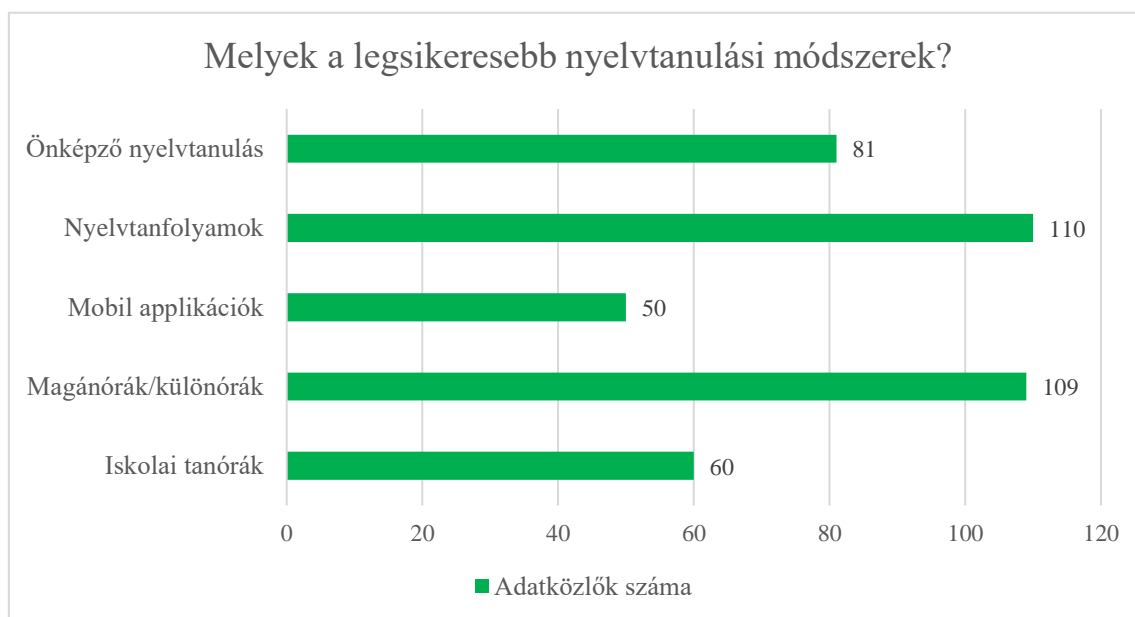
A kutatásban részt vevő összes filológus hallgató közül 149 fő (80,5%) szokott használni kölcsönszavakat a mindennapi nyelvhasználatában. A magyar kérdőív kitöltői közül 99-en (81,8%) nyilatkoztak úgy, hogy használnak szláv kölcsönszavakat (ukrán és orosz nyelvből átvett lexikai elemeket), és fel is soroltak összesen 76 darabot, amit a 2. számú mellékletben látható táblázat tartalmaz. Az ukrán nyelvű űrlap válaszadói közül 50 fő (78,1%) használ magyar és/vagy angol kölcsönszavakat az ukrán mondataiban. Az általuk felsorolt kifejezéseket

a 3. számú melléklet foglalja össze, összesen 39 darabot. Korábban Kiss (2021) is vizsgálta a kárpátaljai diákok kölcsönszóhasználatát, amelynek alapján a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatói és a Debreceni Egyetemen tanuló kárpátaljai magyar diákok is több száz ukrán/orusz kölcsönelemet használnak az internetes kommunikáció során. Az általam kapott eredmények tehát összhangban vannak a főiskolai hallgatók nyelvhasználatát kutató egyéb vizsgálatok eredményeivel.

A fenti eredményeket megerősíti a következő kérdésre adott válaszok elemzése is. A magyar kérdőív kitöltői közül 81 fő (66,9%) szokott ukrán szavakat használni a magyar mondataiban, 44 fő (36,4%) pedig magyar szavakat használ az ukrán frázisaiban. Az ukrán kérdőív válaszadóira szintén jellemző a lexikai átvételek használata: 42 fő (65,6%) szokott magyar szavakat használni az ukrán mondataiban, 27 fő (42,2%) pedig ukrán szavakat a magyar mondataiban.

7.2 Nyelvtanulási és pályaválasztási motiváció

A filológus hallgatók – mint leendő nyelvtanárok – nyilatkoztak arról, hogy mely nyelvtanulási módszereket tartják a legsikeresebbnek. Az eredmények alapján a három legjobb módszer közé tartoznak a magánórák/különórák, a nyelvtanfolyamok, és az önképző nyelvtanulás. Emellett olyan további válaszok is felmerültek, mint a zenehallgatás, sorozat-, videó- és filmnézés idegen nyelven (felirattal), közösségi média használata, videojátékok, a célnyelvi országban való időtöltés, valamint ismerkedés a célnyelvi kultúrával.

3. ábra. A legeredményesebb nyelvtanulási módszerek

70 fő (37,8%) tanult már anyanyelvétől eltérő tannyelvű oktatási intézményben. Ennek a leggyakoribb oka az, hogy a szüleik jó ötletnek tartották (36 fő), illetve el akartak sajátítani egy másik nyelvet (24 fő). Csak 10 fő indokolta meg az eltérő tannyelvű iskolát azzal, hogy szülőhelye közelében nem működött az anyanyelvével megegyező tannyelvű intézmény.

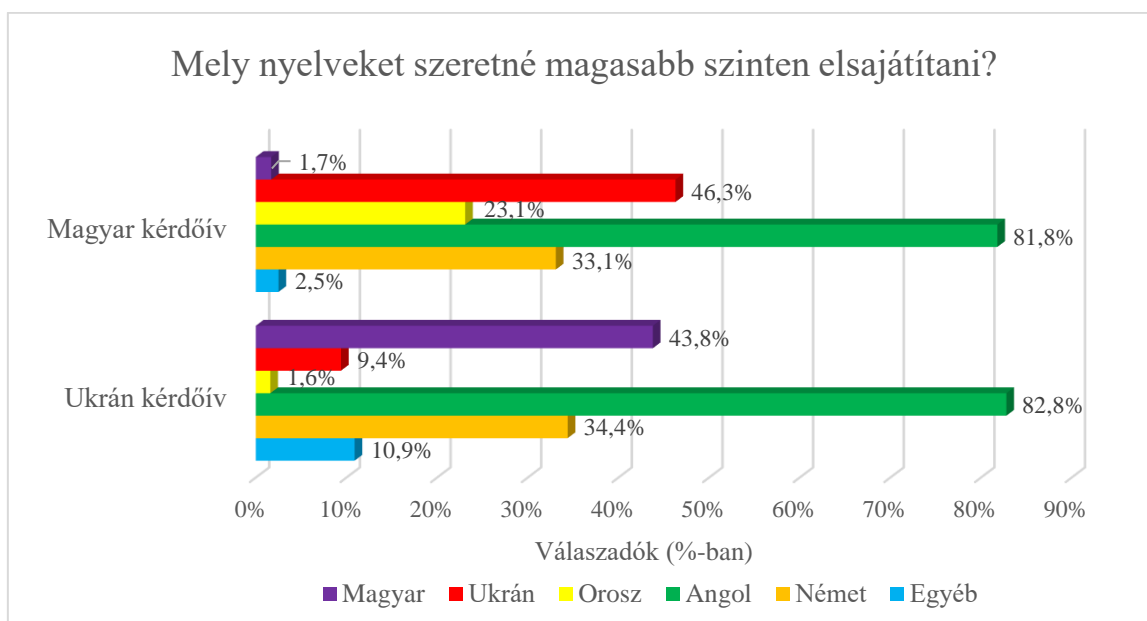
A következő kérdés arra irányult, hogy miért pont a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát választották a filológus hallgatók valamelyik másik ukrainai vagy magyarországi felsőfokú tanintézmény helyett. Az indokok a következők voltak:

- Szülőföldön maradás;
- A beregszászi főiskolán ingyenes és magas minőségű az oktatás;
- Anyanyelvű oktatásban való részvétel a magyarság számára Kárpátalján;
- Kényelem, az otthon és a család közelsége;
- Az idegen környezettől való félelem;
- A magyar nyelv és nemzeti kultúra megőrzése;
- Pozitív visszajelzések a barátoktól a főiskolával kapcsolatban;
- Kárpátaljai jövőkép és munkavállalás;
- A főiskola ugyanolyan tudást nyújt, mint bármelyik magyarországi intézmény;
- Az ukrán anyanyelvűek könnyebben megtanulhatnak magyarul;
- Kétnyelvű oktatás, nyelvi készségek fejlesztése több nyelven.

Megvizsgáltam azt is, hogy az adatközlők szívesebben élnének-e egynyelvű környezetben, ahol a mindennapi boldoguláshoz nem szükséges két vagy több nyelv ismerete. Egy érdekes különbség figyelhető meg a magyar és az ukrán kérdőívre érkezett válaszok között. Előbbiek közül 78 fő (64,5%) nyilatkozott úgy, hogy szívesebben élne egynyelvű környezetben, mert sokak számára okoz gondot a nyelvtanulás Kárpátalján, hiszen az államnyelv elsajátítása nem szabad akaratból történik a legtöbb esetben, hanem kötelező jelleggel. Emellett azt szeretnék, ha nem lenne az egyik nyelv magasabb presztízsű, mint a másik. Viszont többen kiemelték, hogy fontos minél több nyelvet ismerni, mert „*ahány nyelv, annyi ember*”.

Ezzel szemben az ukrán kérdőív kitöltői közül többen NEM szeretnék egynyelvű környezetben élni (36 fő; 56,3%). Ennek indokai a következők voltak: szeretnek nyelveket tanulni, hozzászoktak a többnyelvű környezethez, unalmas volna csak egy nyelvet használni, a nyelvek közötti váltogatás serkenti az agyműködést, és az eltérő nyelvek ismerete olyan, mint „*egy híd az eltérő nemzetiségű emberek között*”.

Eltérés figyelhető meg abban is, hogy a magyar és az ukrán kérdőív válaszadói mely nyelveket szeretnék magasabb szinten elsajátítani. Mindkét esetben egyértelműen az angol nyelv tanulása a legnépszerűbb opció, amit a magyar anyanyelvűeknél az ukrán nyelv követ, az ukránoknál pedig a magyar nyelv. Az orosz nyelvvel szemben a magyar kérdőívet kitöltő filológus hallgatók sokkal pozitívabb attitűdöt tanúsítottak, mint az ukrán kérdőív válaszadói. Emellett olyan egyéb nyelveket is felsoroltak, mint a spanyol (5 fő), koreai, olasz, török, és japán. A részletes összehasonlítást a 4. számú ábra tartalmazza.

4. ábra. A filológus hallgatók nyelvtanulási attitűdjei

A nyelvtanulás motivációi a különböző nyelvek esetében az alábbiak voltak:

- **Magyar nyelv:** könnyebb kommunikáció Kárpátalján az ukrán anyanyelvűek számára; munkavállalás magyar iskolákban vagy fordítóként; önfejlesztés.
- **Ukrán nyelv:** államnyelvi státusz; ukrainai hivatalokban való ügyintézés; magyarországi fordítói munka; szülőföldi boldogulás; kárpátaljai munkavállalás.
- **Orosz nyelv:** több emberrel való kommunikáció; minél több nyelvet beszél az ember, annál könnyebb érvényesülni.
- **Angol nyelv:** nyelvvizsga; külföldi boldogulás; munkahelykeresés; személyes érdeklődés; világnyelv; kommunikáció megkönnyítése külföldi utazás során; továbbtanulás; a leghasznosabb nyelv a világon jelenleg.
- **Német nyelv:** nyelvvizsga; külföldi munkavállalás; több emberrel való kommunikáció; érdeklődés a nyelv iránt; önfejlesztés.

A következő kérdés a kárpátaljai magyar kisebbség nyelvhasználatát korlátozó ukrán törvények hatásaira fókuszált a nyelvtanárok szempontjából. A legtöbb válaszadó szerint a törvények miatt a tanároknak feltétlenül tudniuk kell ukránul (93 fő; 50,3%), valamint az ukrainai kisebbségek anyanyelvi oktatása meg fog szünni (50 fő; 27%). Egyéb vélemények szerint a kisebbségi nyelvek használatának korlátozása miatt romlik a nyelvismeret, a magyar anyanyelvű diákokat rákényszerítik az ukrán nyelv felsőfokú tanulására, elégedetlenség és ellentét alakul ki az emberek között. A diákok frusztrálónak érzik az ukrán nyelv tanulását, ezért nem lesznek pozitív attitűdök az államnyelvvvel kapcsolatban. A tanárok munkáját is hátráltatja, ha nem az anyanyelvükön tudják átadni a tananyagot.

A következő dolgok motiválhatják a fiatalokat az ukrán nyelv tanulására:

- Az ukrán nyelv államnyelvi státusza és szerepe a mindennapi boldogulásban (orvosi vizsgálatok, rendőri intézkedések, hivatali ügyintézés, állásinterjú);
- Ha idegen nyelvként tanítanak, több gyerek lenne motivált a nyelv elsajátítására;
- Más szláv nyelveket is könnyebben megérteneek majd, ha beszélnek ukránul;

Váradi Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében
Argumentum 19 (2023), 88–123
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

- Lehetőségük nyílik a kapcsolatteremtésre más nemzetiségű emberekkel;
- A szülőknek tudatosítaniuk kell a gyermekekben, hogy a jövőben szükségük lesz az ukrán nyelvre (érettségi vizsga, továbbtanulás, munkavállalás);
- Nem lesznek ráutalva senkire, ha Ukrainán belül utaznak;
- Több válaszadó szerint semmi nem tudja rávenni a magyar anyanyelvű gyermekeket jelenleg az ukrán nyelv tanulására, mert az államnyelv „*rájuk van erőszakolva*”, pedig önszántukból kellene megtanulniuk;
- Játékosan kell tanítani a nyelvet (akár mesékkel), ez pozitívan hat a gyerekek nyelvtanulási motivációjára;
- Nagyon fontos az ukrán tanárok hozzáállása és szakértelme, hiszen szerethetővé kell tenniük a nyelvtanulási folyamatot, különösen a magyar tannyelvű iskolákban.

A nyelvtanulás iránti pozitív attitűdök tükröződnek azokban a válaszokban is, hogy a válaszadók döntő többsége szerint (153 fő; 82,7%) a gyerekeknek minél több idegen nyelvet kell megtanulniuk. Összesen 33 fő (17,8%) nyilatkozott úgy, hogy elég az angolt beszélniük. Azt viszont, hogy csak ukránul és/vagy magyarul kell tanulniuk az iskolában, mindössze 5 fő választotta (2,7%).

7.3 A filológus hallgatók kétnyelvűséghez fűződő attitűdjei

A kétnyelvűség kialakulásának egyik lehetséges indítéka lehet az anyanyelvtől eltérő tannyelvű iskola választása, ami gyakran megesik a magyar kisebbség körében Kárpátalján. Az adatközlőknek ki kellett fejteni a véleményüket azzal kapcsolatban, hogy milyen előnyei és hátrányai lehetnek annak, ha ukrán tannyelvű oktatási intézménybe jár egy magyar anyanyelvű gyermek.

Előnyök	Hátrányok
Az ukrán államnyelv gyorsabb elsajátítása	Magyarságtudat gyengülése
Hivatali ügyintézés és munkakeresés megkönnyítése	Anyanyelvi ismeretek hanyatlása, ukrán akcentus megjelenése az anyanyelvben
A standard ukrán nyelvváltozat elsajátítása	Az anyanyelvtől való elidegenedés
Könnyebb boldogulás a szülőföldön	A magyar kultúrát kevésbé ismeri meg
Nagyobb lesz a szókinccse ukrán nyelven, mintha magyar tannyelvű iskolába járna	A beilleszkedés problematikája miatt akár kiközösítés áldozatává is válhat
Kétnyelvűség kialakulása	Tanulmányi eredmények romlása, lemaradás
Az ukrán kultúra megismerése	Asszimiláció a többségi kultúrába
Jobban tud érvényesülni Kárpátalján	Anyanyelve másodnyelvvé alakulhat
Többségi kultúrához való alkalmazkodás	Nehezen kommunikál az osztálytársaival
Minél több nyelvet tud az ember, annál jobb	Kisebbségérzet, szorongás, tanulási zavarok
Fontos az államnyelv minimális ismerete	Egyik nyelvet sem tanulja meg rendszeren
	A kárpátaljai magyarság veszélybe kerülhet

1. táblázat. A magyar gyerekek ukrán nyelvű beiskolázásának megítélése a magyar nyelvű kérdőív kitöltőinek körében

Váradi Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében
Argumentum 19 (2023), 88–123
Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

Érdekes összevetni ezeket az előnyöket és hátrányokat az ukrán anyanyelvű kitöltők válaszaival. Így megvizsgálható, hogy van-e valamilyen eltérés a filológus hallgatók körében az anyanyelvtől eltérő tannyelvű iskolaválasztás irányában tanúsított attitűdöket illetően. A 2. számú táblázat összefoglalja az ukrán kérdőívet kitöltő adatközlők válaszait.

Előnyök	Hátrányok
Az ukrán nyelv ismerete szükséges a mindennapi boldoguláshoz Kárpátalján	A magyar nyelvet több európai országban beszélik, míg az ukránt csak Ukrajnában
Minden ukrán állampolgárnak kötelessége ismerni az államnyelvet	Egyre többen szeretnének külföldön élni a fiatalok közül, ahol nem kell az ukrán nyelv
Két nyelv ismerete megkönnyíti a gyerek jövőjét Ukrajnában	Nehéz a gyermeknek a nyelvek közötti váltogatás, ami tanulási zavart is okozhat
Fontos az ukrainai államszabályok és törvények megértése	A csak ukrán nyelven beszélő tanárokkal nem tudnak szót érteni kezdetben
Több információhoz való hozzáférés	Az anyanyelv alacsony szintű elsajátítása
Több opció közül választhat, ha ukrainai egyetemen szeretne továbbtanulni	Dialektus alakul ki mind a magyar, mind az ukrán nyelven belül
Az ukránt közel anyanyelvi szinten sajátítják el, illetve megismernek egy új kultúrát	Nehéz alkalmazkodás, a magyar nemzeti öntudat gyengülése

2. táblázat. A magyar gyerekek ukrán nyelvű beiskolázásának megítélése az ukrán nyelvű kérdőív kitöltőinek körében

A magyar kitöltők az ukrán nyelv gyorsabb elsajátítását emelték ki legnagyobb előnyként, viszont aggodalmukat fejezték ki a magyar gyermekek nemzeti öntudatának és anyanyelvi ismereteinek hanyatlása, valamint a kárpátaljai magyarság eltűnésének veszélye miatt. Az ukrán válaszadók pedig sokkal jobban kiemelték azt, hogy minden ukrán állampolgárnak ismernie kell az államnyelvet (14 fő; 21,9%, ezzel szemben a magyar kitöltőknél: 11 fő; 9%), viszont akik külföldön szeretnének élni, azoknak úgysem lesz szükségük rá, így nincs értelme rájuk erőltetni annak elsajátítását. Abban viszont az ukrán és a magyar kitöltők is egyetértettek, hogy tanulási nehézségek adódhatnak, ha a gyermek nem első osztálytól fogva jár ukrán iskolába, ezért lemarad az osztálytársaitól, nehezen tud kommunikálni másokkal, és kiközösítés áldozatává válhat.

A szakirodalom alapján láthattuk, hogy a kétnyelvűség definiálása még a kutatók körében is nagy változatosságot mutat, hiszen rengeteg eltérő nyelvvideológiai elképzelés szerint lehet megközelíteni a bilingvizmus jelenségét. Éppen ezért megkérdeztük a filológus hallgatókat is arról, hogy kit tekintenek kétnyelvűnek:

- Aki legalább két nyelven beszél anyanyelvi szinten (74 fő; 40%);
- Aki legalább két nyelven tud értelmezni közléseket és szövegeket (56 fő; 30,3%);
- Aki legalább két nyelven beszél minimális szinten (50 fő; 27%).

Ahogy az eredményekből látszik, a legtöbben a Bloomfield (1933: 56) által megkövetelt anyanyelvi szintű nyelvismeretet tartják a kétnyelvűség alapjának. Továbbá megtudhattuk azt is, hogy a válaszadók közül 129 fő (69,7%) tartja magát kétnyelvűnek. Ezt azzal indokolták meg, hogy haladó szinten beszélnek legalább két nyelven, kétnyelvű környezetben élnek, képesek több nyelven is kommunikálni másokkal szóban és írásban egyaránt, valamint legalább két

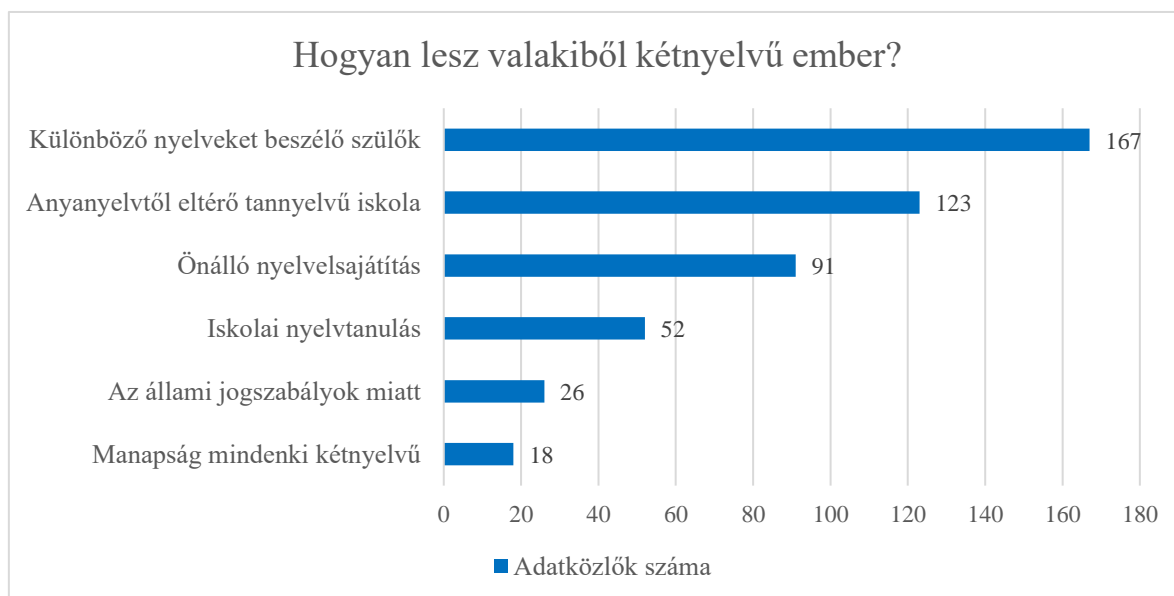
nyelven tudnak értelmezni közléseket. Többen is felismerték, hogy ha már két nyelven képesek boldogulni és megértetni magukat, akkor kétnyelvűek. Egyesek az egyéni kétnyelvűségüket a kárpátaljai nyelvi helyzetre vezették vissza, mert „ezen a területen nem lehet nem kétnyelvűnek lenni”. Voltak adatközlők, akik azért vallották magukat kétnyelvűnek, mert napi szinten használják a magyar és az ukrán nyelvet is, vagy pedig amiatt, mert gyermekkorukban párhuzamosan sajátították el ezt a két nyelvet a szüleiktől. Az anyanyelvtől eltérő iskoláztatás szintén a kétnyelvűség kialakulásának egyik oka, amely a válaszadók körében is megfigyelhető volt.

Ezzel szemben a diákok általában azért nem tekintik magukat kétnyelvűnek, mert nem beszélnek két nyelvet anyanyelvi szinten, ahogy ezt Bartha (2009: 129) is igazolja:

- „Csak egy nyelven beszélek magabiztosan”;
- „Magyarul gondolkodom, álmodom, ezen a nyelven továbbítom az érzéseimet; csupán a nyelvismeret nem tesz kétnyelvűvé”;
- „Nem beszélem anyanyelvi szinten az ukránt, kizárólag a magyart”;
- „Ha megtanulok egy másik nyelvet, amin képes leszek gondolkodni, akkor fogom azt mondani, hogy kétnyelvű vagyok”.

A kétnyelvűséghez fűződő attitűdöket az is jól mutatja, hogy a válaszadók többsége (101 fő; 54,6%) szerint nem lehet különbséget tenni aközött, hogy az egy- vagy kétnyelvű beszélők tudnak szebben magyarul vagy ukránul. Viszont az egynyelvű beszélők nyelvhasználatát is elég sokan preferálják (54 fő; 29,2%), míg a kétnyelvűekét lényegesen kevesebben tekintik szebbnek (19 fő; 10,3%). Emellett olyan válaszok is érkeztek, hogy „szép magyar vagy ukrán beszéd nem létezik, ahogy helyes és helytelen sincs”, vagy „a nyelvjárás épp annyira szép, mint az irodalmi nyelv”. A legtöbb ember szerint tehát a nyelv szépségét nem befolyásolják a kétnyelvűségi hatások, mindenki egyformán „szépen” beszél.

A legtöbben az etnikailag vegyes házasságokat nevezték meg a kétnyelvűség leggyakoribb okának. Két fő szerint a kétnyelvűség kialakulásának oka: ha „kevert lakosságú településen” vagy „kétnyelvű közegben” nő fel valaki. Az eredmények az 5. számú ábrán láthatók.

5. ábra. A kétnyelvűség kialakulásának okai

Váradai Krisztián:

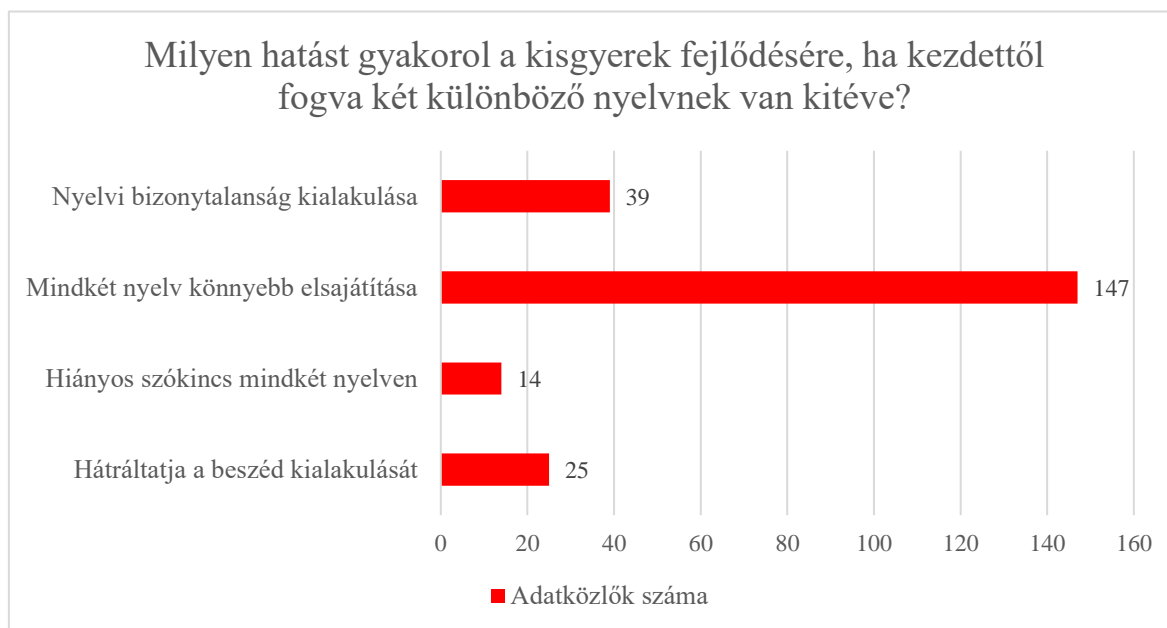
Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében
Argumentum 19 (2023), 88–123
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

A következő kérdések a kétnyelvűek beszédmódjára vonatkoztak. A legtöbb ember szerint személyenként változó, hogy a kétnyelvűek melyik nyelvükön tudják jobban kifejezni magukat (77 fő; 41,6%). Emellett sokan érzik úgy, hogy az anyanyelvüket mindig jobban beszélik (69 fő; 37,3%), és viszonylag kevesen gondolják azt, hogy mindkét nyelvet megegyező szinten ismerik (39 fő; 21,1%). Az attitűdök tehát vegyesek a kétnyelvű beszélők nyelvismeretét illetően.

140 fő (75,7%) szerint észrevehető valaki beszédén, hogy kétnyelvű az illető. Erre az alábbi jelek utalhatnak:

- Akcentus, egyes hangok köznyelvtől eltérő kiejtése;
- Kódváltás, különösen érzelmi impulzusok hatására;
- Kölcsönszavak használata;
- Az egyik nyelv mondatalkotó struktúrájának alkalmazása a másik nyelvben;
- Gyakori körülírások, mert csak az egyik nyelven jutnak eszébe bizonyos szavak;
- Mindkét nyelven álmodik vagy gondolkodik;
- Szavak helytelen hangsúlyozása, ragozása;
- Egyes kifejezéseket tükörfordítás útján ismer és használ.

Abban az esetben, ha a kisgyerek kezdettől fogva két különböző nyelvnek van kitéve, a legtöbb válaszadó szerint könnyebben el fogja sajátítani mindkét nyelvet (147 fő; 79,5%). Tehát az etnikailag heterogén családok, ahol eltérő nyelveket beszélnek a szülők, hozzájárulnak a kétnyelvűség kialakulásához.

6. ábra. Az eltérő nyelvet beszélő szülők hatása a kisgyerekekre

A válaszadók egybehangzóan úgy nyilatkoztak, hogy az ukrán–magyar nyelvek ismerete a legelőnyösebb Kárpátalján (176 fő; 95,1%). Az ukrán–angol (7 fő) és a magyar–angol (2 fő) nyelvpárok csak a megkérdezettek nagyon kis százaléka szerint nyújt elegendő tudást a szülőföldi boldoguláshoz.

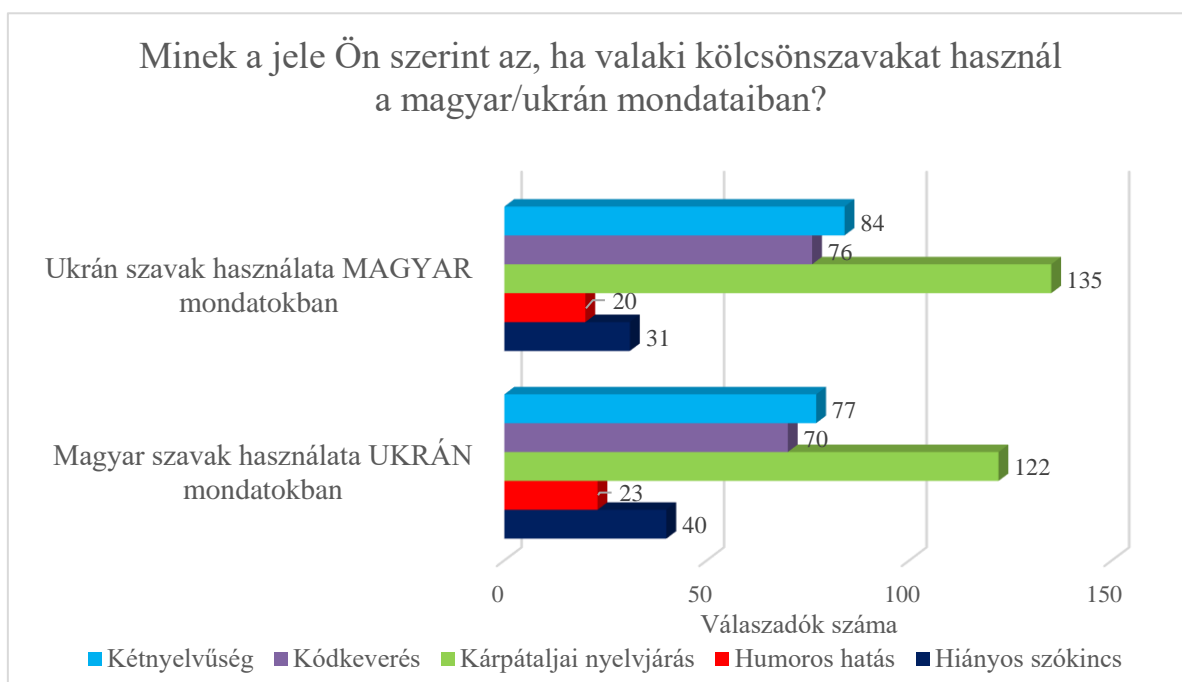
Várad Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében
Argumentum 19 (2023), 88–123
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

Mindösszesen 19 adatközlő (10,3%) szerint van hátránya annak, ha valaki kétnyelvű:

- Önazonossági bizonytalanság;
- Eltérő nyelvekhez tartozó szavak keverése;
- Kölcsönszavak használata egynyelvű közegben is (ahol nem értik a jelentésüket);
- Kisebb szókincs mindkét nyelven;
- Lassúbb a nyelvtanilag helyes mondatalkotás;
- Akcentus mindkét nyelven, amelyhez többen negatívan viszonyulnak.

A következő két kérdés arra vonatkozott, hogy a válaszadók miként ítélik meg azt, ha valaki ukrán szavakat használ a magyar mondataiban, illetve fordítva, magyar szavakat használ az ukrán mondataiban (több opció is jelölhető volt). A két kérdésre adott válaszok egyöntetűen azt sugallják, hogy mindkét esetben a kárpátaljai nyelvjárás egyik sajátosságával van dolgunk. Az összehasonlító eredményeket a 7. számú ábra tartalmazza.

7. ábra. A kölcsönszavak használatához kapcsolódó attitűdök

Érdekes témát feszeget az etnikailag vegyes házasságokban felnövekvő gyerekek nyelvsajátítására fókuszáló kérdés is. A legtöbb adatközlő szerint mind az apa, mind az anya nyelvét egyformán elsajátítja majd a gyermek (97 fő; 52,4%). Emellett többen gondolják úgy, hogy az iskola tannyelvével megegyező nyelvet fogja jobban tudni (55 fő; 29,7%), vagy az édesanyja nyelvét (46 fő; 24,9%). Külön érdekesség, hogy az édesapa nyelvét csak 4 fő (2,2%) szerint beszéli majd magasabb szinten. A további válaszok alapján a vegyes házasságokba születő gyerekek a domináns szülő nyelvét sajátítják majd el jobban, vagyis akivel több időt töltenek együtt, és többet kommunikálnak. De olyan tényezők is szerepet játszanak ebben a kérdéskörben, mint a szűkebb szociális környezet, vagyis a többi családtag és a baráti kör által beszélt nyelvek.

A filológus hallgatók családi és baráti körében egyaránt jelen van a kétnyelvűség, viszont nem minden esetben. A magyar nyelvű kérdőív kitöltői közül 76 fő (62,8%) jelölte azt, hogy többnyire magyarul beszél mindenki, de az ukránul is használják néha. 36 fő (29,8%) pedig úgy nyilatkozott, hogy mindenki magyarul beszél. Ezzel szemben az ukrán nyelvű kérdőív válaszadói közül 29 fő (45,3%) esetében többnyire ukránul beszél mindenki a családi és baráti körben, de néha használja a magyart is. 12-12 fő (18,8%) pedig vagy csak ukránul beszél a közeli ismerőseivel, vagy mindkét nyelvet egyformán használják.

Az adatközlők arról is nyilatkoztak, hogy melyik nyelvet választanák anyanyelvüknek, ha tehetnék. A magyar nyelvű kérdőív esetében 94 fő (77,7%) a magyar nyelvet választaná, 23 fő (19%) az angolt, és 4 fő (3,3%) az ukránt. Az ukrán kérdőív válaszadóinak körében az ukrán nyelv dominált (37 fő; 57,8%), amit az angol (17 fő; 26,6%) és a magyar nyelv (8 fő; 12,5%) követett. Az orosz és a németet csak 1-1 fő választaná anyanyelvüként. A filológus hallgatók döntő többsége tehát vagy megtartaná jelenlegi magyar/ukrán anyanyelvét, vagy az angolt, mint világnyelvet szeretné anyanyelvül.

7.4 *A kétnyelvűség megjelenése a kárpátaljai oktatásban*

Érdekes megvizsgálni azt, hogy a filológus hallgatók szerint miben különbözik egy **kárpátaljai ukrán nyelvtanár** feladata egy **kijevi** tanárétól. Ez egyszerre szolgáltat betekintést a pályaválasztási motivációjukba és a kárpátaljai oktatás helyzetének leendő nyelvtanárok általi megítélésébe. Az alábbi különbségeket sorolták fel:

- A magyar nyelv alapszintű ismeretének szükségessége, amely segíti az ukrán nyelv tanítását és a tanár–diák kommunikáció sikerességét;
- A „*po zákárpátszki*” nyelvváltozat (Márku 2013) nyújtotta nehézségek, mivel Kárpátalján még az ukránok sem a standard államnyelv-változatot beszélik;
- Egy magyar iskolában tanító ukrán nyelvtanárnak sokkal kevesebb sikerélménye van, mert a tanterveknek köszönhetően a grammatikai oktatás mellett nem jut idő a kommunikatív kompetenciák fejlesztésére;
- A diákok kevésbé motiváltak az ukrán nyelv tanulását illetően;
- Egy kárpátaljai ukrán nyelvtanár feladata nehezebb, mert különbséget kell tennie az irodalmi ukrán nyelv és a helyi dialektus használata között;
- Míg egy kijevi nyelvtanár a gyerekek saját anyanyelvének fejlesztésében segít, addig Kárpátalján idegen nyelvként kell az államnyelvet oktatni, egészen az alapoktól kezdve;
- Nem tud minden gyermek alapszinten ukránul, a tanterveket és a tananyagokat viszont ukrán anyanyelvű tanulók számára tervezték;
- Egy kijevi nyelvtanárnak leginkább az orosz nyelv hatásaival kell megküzdenie, míg a kárpátaljai dialektus tartalmaz kölcsönszavakat az orosz mellett a magyar, a cseh és a környező országok nyelvéből is,
- A kárpátaljai tanároknak figyelembe kell venniük a kétnyelvű tanulók jellemzőit, mivel két nyelven kell elmagyarázniuk a nyelvtani témákat (a gyermekek anyanyelvén és ukránul).

Hasonló jellegű problémára fókuszált a következő kérdés is, amely a **kárpátaljai magyar nyelvtanárok** helyzetét hasonlította össze a **budapesti** kollégáikkal. Az alábbi különbségekre hívták fel a figyelmet a válaszadók:

- Kárpátalján egy magyar nyelvtanárnak tudnia kell ukránul is, valamint nagy tudással kell rendelkeznie a nyelvváltozatokról és a szociodialektológiáról;
- Fel kell hívnia a tanulók figyelmét a szituatív nyelvhasználat fontosságára, ami a nyelvváltozatok és kölcsönszavak használatát adott beszédhelyzetekhez köti;
- Tudatosítania kell a nyelvjárási elemek magyar megfelelőit is a diákokban, amit szituációs játékokkal tud gyakoroltatni;
- A Kárpátalján dolgozó nyelvtanárok nem csupán nyelvet tanítanak, hanem kultúrát, nemzeti önismeretet, nyelvi magabiztosságot, ami hatalmas felelősséggel jár, hiszen ők jelentik az „összekötő hidat az anyaországgal”;
- A budapesti oktatók nem, vagy nagyon ritkán találkoznak nyelvjárásokkal és kétnyelvű gyerekekkel;
- A kárpátaljai diákok nyelvjárási háttérrel érkeznek az iskolába;
- A kétnyelvű gyerekek foglalkoztatása és fejlesztése rengeteg háttérmunkával jár, amihez magas szintű szakmai hozzáértés és elhivatottság szükséges;
- Kárpátalján gyakoriak az eltérő nemzetiségű családokból érkező gyerekek;
- Arra kell nevelni a diákokat, hogy büszkék legyenek a nyelvhasználatukra;
- A kétnyelvűség miatt előnyös az, ha az ukrán és a magyar nyelvtani rendszerek között párhuzamot tudnak vonni a tanórákon;
- A felcserélő módszer helyett inkább additív módon kell tanítani a magyar nyelvet, amely nem titulálja helytelennek a diákok anyanyelv-változatának jellegzetességeit, hanem szituációkhoz köti annak használatát;
- Budapesten számos magániskola működik, ahol az eltérő anyanyelvű gyerekek elsajátíthatják a magyar nyelvet. Kárpátalján viszont a tanároknak egységesen kell kezelni az eltérő anyanyelvű tanulókat, biztosítva azt, hogy senki ne kerüljön hátrányos helyzetbe az osztálytársaival szemben.

Leendő nyelvpedagógusként arról is nyilatkozniuk kellett az adatközlőknek, hogy min volna szükséges változtatni az ukrán nyelv oktatásában Kárpátalján ahhoz, hogy több magyar gyerek beszélje az államnyelvet. Az államnyelv oktatásának módszertani problémáival a kisebbségek körében Cserniczkó (2010) foglalkozott. Érdekes módon a magyar kérdőív kitöltői szerint leginkább a nem megfelelő oktatási módszerek a hibásak (92 fő; 76%), valamint a tanárok hozzáállása (58 fő; 47,9%), és az ukrán nyelvtanárok hiányos magyar nyelvi készségei (56 fő; 46,3%) szintén nagy problémát jelentenek. Az ukrán nyelvű kérdőív válaszadói némileg máshogy látják a helyzetet, mivel a nem megfelelő oktatási módszereket csak 20 fő (31,3%) tartja gátló tényezőnek. Ehelyett a tanárok hozzáállását (39 fő; 60,9%) és a hiányos magyar nyelvi ismereteket (36 fő; 56,3%) tekintik a legnagyobb problémának az államnyelv-oktatás terén Kárpátalján. Az elavult tankönyvek, az időhiány és a technológiai eszközök hiánya csak másodlagos fontossággal bíró tényezők. Az egyéb válaszok között felmerült a módszertan és a tanterv megváltoztatásának a szükségessége, amelynek eredményeként az államnyelv oktatása nem anyanyelvként valósulna meg a nemzeti kisebbségek számára. Többen kihangsúlyozták, hogy az alapoktól kellene idegen nyelvként tanítani az ukrán nyelvet az iskolákban.

Egy másik kérdésben az adatközlőket arról kérdeztük, hogy a kárpátaljai magyar fiatalok jobban beszélnek-e angolul, mint ukránul. A többség szerint igen, fejlettebbek az angol nyelvi készségeik az államnyelvi ismereteiknél (120 fő; 64,9%). Ezt azzal indokolták, hogy az angolt valóban idegen nyelvként oktatják az alapoktól, valamint sokkal több angol nyelvű tartalmat

fogyasztanak, mint ukránt. Viszont nem lehet általánosítani, mivel az személyenként változó, hogy ki melyik nyelvet ismeri jobban.

Az oktatástervezés és az iskolai kétnyelvűség fogalmaihoz szorosan kapcsolódik az *additív kétnyelvűség* fogalma (Beregszászi 2012), amit meglepően kevesen tudtak helyesen definiálni a válaszadók közül (38 fő; 20,5%). Az alábbi megoldások születtek:

- Hozzáadó szemléletben végzett nyelvoktatás az iskolában;
- A két nyelvből származó ismeretek nem felcserélik, hanem kiegészítik egymást;
- Egy heterogén környezetben használt nyelveket és a hozzájuk kapcsolódó kultúrákat egyformán értékelik, és megközelítőleg azonos státusszal bírnak;
- Az egyik nyelv tanulása nem a másik rovására történik, hanem az egyik nyelvhez hozzáférődik a másik;
- Az anyanyelv mellett egy másik nyelv vagy nyelvváltozat elsajátítása;
- A családból hozott nyelvhasználati jellegzetességeket nem felcserélni kell a köznyelvi alakokkal, hanem egymásra építeni a két változatot.

8 Összefoglalás

A kutatás célja az volt, hogy felmérje a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol, magyar, ukrán, valamint német nyelv és irodalom szakos hallgatóinak attitűdjeit a nyelvtanuláshoz és a kétnyelvűséghez kapcsolódóan. Ennek érdekében egy online kérdőív attitűdvizsgálat keretében 185 filológus hallgatót kérdeztem meg arról, hogy miként jellemezné saját nyelvhasználatát, milyen értékítéletekkel rendelkeznek eltérő nyelvek és nyelvjárási jelenségek irányában, valamint mely tényezők gyakorolnak hatást a pályaválasztás és a nyelvtanulás terén a leendő nyelvtanárookra.

A szülőföldi boldogulás érdekében az ukrán–magyar kétnyelvűség a legfontosabb 176 fő (95,1%) szerint. A filológus hallgatókra jellemző a kölcsönzavak használata a mindennapi kommunikációban (149 fő; 80,6%), ahogy azt Kiss (2021) is bizonyította már, illetve a *kódváltás* fogalmával a legtöbb válaszadó tisztában van, mert nyelvek (131 fő) vagy nyelvváltozatok (70 fő) váltogatását értik alatta, és ezt a kárpátaljai nyelvjárás egyik jellegzetességének tekintik. Az *additív kétnyelvűség* fogalmát ezzel szemben csak 38 fő tudta helyesen meghatározni, ami talán annak köszönhető, hogy a legtöbben *hozzáadó* szemléletben végzett nyelvtanításként ismerik a jelenséget az *additív* kifejezés helyett. Ennek tisztázása további kutatást igényel.

A legsikeresebb nyelvtanulási módszereknek a nyelvtanfolyamok és a magánórák bizonyultak. Az adatközlők 37,8%-a (70 fő) tanult már az anyanyelvétől eltérő tannyelvű oktatási intézményben, aminek a szülők befolyása vagy egy másik nyelv elsajátítása volt az oka. A filológus hallgatók azért választották a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát valamely másik ukrán vagy magyarországi felsőoktatási intézmény helyett, mert fontos számukra a szülőföldön maradás, valamint ingyenes és magas szintű oktatásban részesülhetnek, amihez nem kell az otthonuktól távol költözniük. Több ember is kiemelte a magyar nemzeti kultúra és a kárpátaljai magyarság megőrzésének fontosságát, míg az ukrán kitöltők közül néhányan így szeretnék megtanulni magyar nyelven.

A magyar válaszadók 64,5%-a szívesebben élne egynyelvű környezetben, mert egyfajta tehernek érzik az ukrán államnyelv kényszerített jellegű elsajátítását. Az ukrán kitöltőknek csak a 43,7%-a élne inkább egynyelvű területen, ami azt jelzi, hogy az ukrán nyelvi ismereteik jobban megkönnyítik szülőföldi boldogulásukat, mint a magyar anyanyelvű főiskolai hallgatók

esetében a kisebbségi magyar nyelv. A legtöbben az angol nyelvet szeretnék magasabb szinten elsajátítani, amit az ukrán és magyar nyelv követ. Az orosz nyelvet a magyar válaszadók 23,1%-a szeretné megtanulni, míg az ukrán válaszadók körében ez az arány csak 1,6%, vagyis előbbi esetben sokkal pozitívabb a nyelv megítélése.

Általánosságban pozitív attitűdök figyelhetők meg a nyelvtanulással kapcsolatban, mivel az adatközlők közül 153 fő (82,7%) szerint minél több idegen nyelvet kell a gyerekeknek elsajátítaniuk, beleértve az angolt, a németet és az oroszot is. A nyelvi kisebbségek jogait korlátozó ukrain törvények azonban egyre inkább arra kényszerítik a fiatalokat, hogy magas fokon elsajátítsák az ukrán államnyelvet, amire már a magyar tannyelvű iskolákban tanító nyelvtanároknak is elengedhetetlenül szüksége van 93 fő (50,3%) szerint.

Ha a magyar anyanyelvű gyerekeket ukrán tannyelvű iskolába íratják a szülei, az a magyar kitöltők véleménye alapján az államnyelv gyorsabb és könnyebb elsajátítását eredményezi, azonban ez a döntés a magyar nemzeti tudatuk és anyanyelvi ismereteik hanyatlásához is vezethet. Az ukrán válaszadók viszont kiemelték, hogy minden ukrán állampolgárnak ismernie kell az államnyelvet, ezért előnyös az anyanyelvtől eltérő tannyelvű iskola választása, de nagyobb az esély arra is, hogy tanulási nehézségek lépnek fel a kezdeti időszakban, és a magyar gyerekeket kiközösítik ukrán anyanyelvű társaik.

Érdekes módon a legtöbb filológus hallgató csak azt tekinti kétnyelvűnek, aki legalább két nyelvet anyanyelvi szinten beszél (74 fő; 40%), tehát a Bloomfield (1933) által megfogalmazott kétnyelvűség-definíció érvényesül a tudatukban. Ezt támasztja alá az is, hogy sokan azért nem tartják magukat kétnyelvűnek, mert anyanyelvük mellett nem képesek egy másik nyelven gondolkodni, vagy a második nyelvüket nem beszélik anyanyelvi szinten. A kitöltők többsége (101 fő; 54,6%) szerint nem tehetünk különbséget aközött, hogy az egy- vagy kétnyelvű beszélők tudnak szebben magyarul vagy ukránul. Az egynyelvű beszélőket azonban többen preferálták (54 fő), mint a kétnyelvűek nyelvhasználatát (19 fő).

140 fő (75,7%) szerint észrevehető, ha kétnyelvű beszélővel kommunikálunk, amire leginkább a kölcsönzavak használata, a kódváltás és az akcentus jelensége utalhat (Grosjean 1997). Csak 19 fő (10,3%) nevezett meg a kétnyelvűséggel kapcsolatos hátrányokat (önazonossági bizonytalanság, akcentus, szavak keverése), ami szintén a túlnyomóan pozitív attitűdök egyik jele. Emellett a kétnyelvűség aktívan jelen van a legtöbb válaszadó családtagjainak és barátainak nyelvhasználatában is, így a mindennapok részévé vált az eltérő nyelvek alkalmazása.

A filológus hallgatók tisztában vannak azzal, hogy egy kárpátaljai magyar vagy ukrán nyelvtanár feladata sokkal összetettebb, mint budapesti vagy kijevei kollégáik munkája. Ennek oka az, hogy két nyelven kell beszélniük, meg kell birkózniuk a kárpátaljai nyelvjárás jellegzetességeivel mindkét nyelv esetében, valamint kultúrák közötti „összekötő hídként” kell funkcionálniuk. Ahogy azt Navracsics (2022) is kihangsúlyozta, a kétnyelvűség iskolai megjelenéséről megfelelően tájékoztatni kell a tanárképzésben részt vevő egyetemi és főiskolai hallgatókat.

A magyar kitöltők szerint leginkább a nem megfelelő oktatási módszerek a felelősek azért, hogy Kárpátalján gondot okoz az államnyelv elsajátítása a magyar tanulóknak, ami összhangban van a Cserniczkó (2010) által említett módszertani problémákkal. Az ukrán kitöltőknél viszont a tanárok hozzáállása és a hiányos magyar nyelvi ismeretek szolgáltatták a fő okokat. Többen kihangsúlyozták, hogy az alapoktól kellene idegen nyelvként oktatni az ukrán nyelvet a kisebbségek számára. Ehhez kapcsolódik az is, hogy 120 fő (64,9%) szerint az angol nyelvet jobban beszélik a kárpátaljai magyar fiatalok, mint az ukrán államnyelvet, mivel azt a kezdetektől fogva idegen nyelvként tanítják.

Az első hipotézis bebizonyosodott, mivel a kétnyelvűség és a nyelvtanulás fontossága hatást gyakorol a fiatalok pályaválasztására Kárpátalján. Többen azért választották a Rákóczi-főiskolát, hogy fejlesszék ukrán és magyar nyelvi készségeiket, illetve mert fontosnak tekintik a kárpátaljai magyarság jövőjét.

A második feltevés szintén beigazolódt, mivel az ukrán–magyar kétnyelvűség magasán a legelőnyösebbnek számít a filológus hallgatók szerint a kárpátaljai boldogulás szempontjából, viszont a legtöbben az angol nyelvet szeretnék magasabb szinten elsajátítani világnyelvi státusza miatt. Emellett többen is úgy nyilatkoztak, hogy szemléletváltásra van szükség az állanyelv oktatása terén, mivel jelenleg rá van kényszerítve a magyar kisebbséghez tartozó gyerekekre az ukrán nyelv magas fokú ismerete és használata.

A harmadik hipotézis csak részben bizonyult igaznak, mivel a kódváltás (Turd Gill 1997) és a kölcsönzőhasználat (Kiss 2021) széles körben ismert és az adatközlőknél is megfigyelhető jelenség, azonban az additív kétnyelvűség fogalmával (Beregszászi 2012) többen nincsenek tisztában. Ennek ellenére a válaszadók pontosan tudják, hogy a kárpátaljai nyelvtanárok feladata mennyivel nehezebb az egynyelvű környezetben dolgozó nyelvtanárokéhoz képest a kárpátaljai nyelvhasználat jellegzetességei és a többnyelvűségi helyzet miatt. Összességében pozitívan viszonyulnak mind a kétnyelvűség jelenségéhez, mind a nyelvhasználatra gyakorolt hatásaihoz, ami a kárpátaljai fiatalok körében is jól megfigyelhető.

További kutatást igényel annak felderítése, hogy a főiskolai filológus hallgatók mennyire vannak tisztában a hozzáadott szemléletben végzett anyanyelv-oktatás fogalmával, illetve miként viszonyulnak a kárpátaljai nyelvhasználatra jellemző nyelvjárási jelenségek iskolai megnyilvánulásaihoz.

Irodalom

- Bartha Cs. (1999): *A kétnyelvűség alapkérdései: Beszélők és közösségek*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bartha Cs. (2000): A kétnyelvűség fogalma: tudománytörténeti vázlat. In: Borbély A. (szerk.): *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya, 25–35.
- Bartha Cs. (2002): Kétnyelvűség, nyelvcsere: a kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei. In: Forray R. K. & Cserti Csapó T. (szerk.): *Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok 6*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Romológiai Tanszék, 15–34.
- Bartha Cs. (2009): Út a többnyelvűség felé? – Nyelv ideológiák, attitűdök és nyelvcsere: a kétnyelvűséggel kapcsolatos elképzelések szerepe a kisebbségi nyelvek megőrzésében. In: Borbély A., Vančóné Kremmer I. & Hattyár H. (szerk.): *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra: MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, 125–137.
- Beregszászi A. (2012): *A lehetetlent lehetni. Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Beregszászi A. & Csernicskó I. (2003a): A kétnyelvűség (bilingvizmus) fogalma. In: Csernicskó I. (szerk.): *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 28–30.

- Beregszászi A. & Cserniczkó I. (2003b): A kétnyelvűség típusai. In: Cserniczkó I. (szerk.): *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 31–34.
- Beregszászi A. & Cserniczkó I. (2003c): A kétnyelvűség típusai a kárpátaljai magyar közösségben. In: Cserniczkó I. (szerk.): *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 34–42.
- Beregszászi A., Karmacsi Z. & Márku A. (2022): A magyar mint idegen nyelv tanítás helyzete és jövője Kárpátalján. In: Karmacsi Z., Márku A. & Tóth-Orosz E. (szerk.): *Mozaikok a magyar nyelvhasználatból. Tanulmányok a Hodinka Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból VI.* Törökbálint: Termini Egyesület, 57–65.
- Bialystok, E. & Craik, F. (2022): How does bilingualism modify cognitive function? Attention to the mechanism. *Psychonomic Bulletin & Review* 29, 1246–1269. <https://doi.org/10.3758/s13423-022-02057-5>
- Bloomfield, L. (1933): *Language*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Crystal, D. (1998): *A nyelv enciklopédiája*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Cserniczkó I. (1998): *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Cserniczkó I. (2010): Az ukrán és orosz nyelv használati gyakoriságáról a kárpátaljai magyar közösségben. In: Cserniczkó I. (szerk.): *Nyelvek, emberek, helyzetek. A magyar, ukrán és orosz nyelv használata a kárpátaljai magyar közösségben*. Ungvár: PoliPrint, 86–100.
- Cserniczkó I. & Hires K. (2003): A kölcsönzés. In: Cserniczkó I. (szerk.): *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 125–138.
- Dong, Y. & Li, P. (2015): The Cognitive Science of Bilingualism. *Language and Linguistics Compass* 9.1, 1–13. <https://doi.org/10.1111/lnc3.12099>
- Dudics Lakatos K. (2019): Kárpátaljai magyar pedagógusok nyelvjárási attitűdjének alakulása két felmérés eredményei alapján (2008–2018). *Magyar Nyelvjárások* 57., 123–134.
- Edwards, J. (2006): Foundations of Bilingualism. In: Tej K., B. & William C., R. (eds.): *The Handbook of Bilingualism*. Malden: Blackwell Publishing, 7–31. <https://doi.org/10.1002/9780470756997.ch1>
- Ferenc V. & Séra M. (2013): Kárpátalja – Ukrajna. In: Szabó A., Bauer B. & Pillók P. (szerk.): *Mozaik 2011 – Magyar Fiatalok a Kárpát-Medencében. Kutatási Jelentés*. Szeged – Budapest: Belvedere, 71–114.
- Gazdag V. (2018): A kárpátaljai magyar nyelvjárások keleti szláv kölcsönszavainak szemantikai változásairól. In: Karmacsi Z. & Máté R. (szerk.): *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból IV.* Ungvár: „RIK-U” Kiadó, 132–138.
- Grosjean, F. (1982): *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Grosjean, F. (1997): The bilingual individual. *Interpreting* 2.1–2., 163–187. <https://doi.org/10.1075/intp.2.1-2.07gro>
- Kiss A. (2021): *Kárpátaljai magyar egyetemi és főiskolai hallgatók nyelvhasználatához és nyelvi változatosságához kapcsolódó attitűdjei*. Doktori értekezés, Debreceni Egyetem.
- Kiss J. (1995): *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kontra M. (1981): *A nyelvek közötti kölcsönzés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Várad Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében
Argumentum 19 (2023), 88–123
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

- Lanstyák I. (1998): *A magyar nyelv szlovákiai változatainak sajátosságai*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.
- Márku A. (2004): Nyelvjárási eredetű változók a kárpátaljai magyar fiatalok nyelvhasználatában. In: P. Lakatos I. & T. Károlyi M. (szerk.): *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 135–146.
- Márku A. (2009): A kódváltáshoz kapcsolódó attitűdök és nyelvi mítoszok a kárpátaljai magyarság körében. In: Borbély A., Vančoné Kremmer I. & Hattyár H. (szerk.): *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra: MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, 373–382.
- Márku A. (2013): „Po zákárpátszki”. *Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben*. Ungvár: „Líra” Poligráfcentrum.
- Molnár J. & Molnár D. I. (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász: A KMPSZ Tankönyv- és Taneszköztanácsa.
- Navracsics J. (2010): Kódváltás és kódkeverés kétnyelvűek spontán beszédében. In: Navracsics J. (szerk.): *Nyelv, beszéd, írás. Pszicholingvisztikai tanulmányok I.* Budapest: Tinta Könyvkiadó, 121–129.
- Navracsics J. (2022): Többnyelvű gyermekek az egynyelvű iskolában. In: Somogyvári L. & Tóth J. (szerk.): *Humán tudományok: pedagógusképzés és tananyagfejlesztés 2.* Akadémiai Kiadó. <https://mersz.hu/human-tudomanyok-pedagoguskepzes-es-tananyagfejlesztés-2/> (Letöltés: 2023.05.15.) <https://doi.org/10.1556/9789634547884>
- Román I. (2018): A kétnyelvűség és a kognitív képességek: egy kulturális kisebbség kognitív és pszicholingvisztikai vizsgálata. In: Scheibl Gy. (szerk.): *LingDok 17.* Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola, 231–249.
- Rot S. (1967): Magyar–ukrán és ukrán–magyar kétnyelvűség Kárpát-Ukrajnában. *Magyar Nyelvőr* 91.2, 185–191.
- Rot S. (1968): *A magyar nyelv fejlődése. A magyar–keleti szláv nyelvi kapcsolatok*. Kijev–Uzsgorod: Ragyanszka Skola.
- Sándor K. (2016): *Nyelv és társadalom*. Budapest: Krónika Nova.
- Skutnabb-Kangas, T. (1981): *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.
- Trudgill, P. (1997): *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába*. Fordította Sándor Klára. Szeged: JGyTF Kiadó.
- Weinreich, U. (1953): *Languages in Contact*. The Hague: Mouton.

Várad Krisztián
 Pannon Egyetem
 Többnyelvűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola
 H-8200 Veszprém
 Egyetem utca 10.
 varadikrisztian98@gmail.com

Melléletek

1. számú melléklet: Az attitűdvizsgálatban használt kérdőív (magyar nyelven)

1. Neme: a) Férfi b) Nő

2. Életkora:.....

3. Lakhely típusa?

- a) Magyar többségű város b) Ukrán többségű város
 c) Magyar többségű falu d) Ukrán többségű falu

4. Nemzetisége?

- a) Magyar b) Ukrán c) Egyéb:.....

5. Anyanyelve?

- a) Magyar b) Ukrán c) Egyéb:.....

6. Milyen nyelven folytatta eddigi tanulmányait?

Iskolatípus	Magyar	Ukrán	Orosz	Egyéb
Elemi iskola				
Általános iskola				
Középiskola/Szakgimnázium				
Főiskola/Egyetem				

7. Jelenleg milyen szakon tanul a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán?

.....

8. Hányadik évfolyamon tanul?

- a) I. b) II. c) III. d) IV. e) V. f) VI.

9. Milyen szinten ismeri az alábbi nyelveket saját bevallása szerint?

Nyelvek	Egyáltalán nem	Nem beszélem, de értem	Kicsit beszélem és értem	Többnyire jól beszélem és értem	Nagyon jól beszélem és értem	Anyanyelvi szinten
Magyar						
Ukrán						
Orosz						
Angol						
Német						

10. Melyek a legsikeresebb nyelv tanulási módszerek?

- a) Iskolai tanórák b) Különórák c) Mobil applikációk
 d) Nyelvtanfolyamok e) Önképző nyelvtanulás f) Egyéb:.....

Váradi Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében

Argumentum 19 (2023), 88–123

Debreceni Egyetemi Kiadó

DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

11. Jelölje egy 1-től (egyáltalán nem fontos) 5-ig (kiemelkedően fontos) terjedő skálán, hogy az egyes nyelvek ismerete milyen mértékben szükséges a Kárpátalján való boldoguláshoz.

Nyelvek	1	2	3	4	5
Magyar					
Ukrán					
Orosz					
Angol					
Német					

12. Milyen gyakran használja az alábbi nyelveket?

Nyelvek	Soha	Havi egyszer	Heti egyszer	Heti többször	Naponta
Magyar					
Ukrán					
Orosz					
Angol					
Német					

13. Milyen nyelven/nyelveken kommunikál az alábbi személyekkel? Több válasz is adható.

Személyek	Magyar	Ukrán	Orosz	Angol	Német
Édesanya					
Édesapa					
Egyéb rokonok					
Főiskolai tanárok					
Főiskolai csoporttársak					
Bolti eladó Beregszászban					
Bolti eladó szülőhelyén					
Barátok a főiskoláról					
Barátok a szülőhelyéről					

14. Ön szerint kódváltás során miket változtatunk? Több válasz is jelölhető.

- a) Nyelveket
- b) Kommunikációs célokat
- c) Nyelvváltozatokat
- d) Közlésformákat
- e) Beszédgyorsaságot
- f) Egyéb:

15. Szokott-e ukrán/orusz eredetű kölcsönszavakat használni a mindennapokban?

- a) Igen
- b) Nem

16. Milyen ukrán/orusz kölcsönszavakat ismer? Soroljon fel néhányat!

.....

.....

Váradi Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében

Argumentum 19 (2023), 88–123

Debreceni Egyetemi Kiadó

DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

17. Előfordul, hogy ugyanazon beszélgetésen belül különböző nyelveket használ?

- a) Igen, szoktam MAGYAR szavakat használni UKRÁN mondatokban
- b) Igen, szoktam UKRÁN szavakat használni MAGYAR mondatokban
- c) Nem jellemző rám

18. Tanult már anyanyelvétől eltérő tannyelvű oktatási intézményben?

- a) Igen
- b) Nem

19. Ha igen, mi volt ennek az oka?

- a) El akartam sajátítani egy másik nyelvet
- b) A szüleim jó ötletnek tartották
- c) Településem közelében nem működött az anyanyelvemmel azonos tannyelvű iskola
- d) Egyéb:

20. Amennyiben Ön magyar anyanyelvű, miért pont a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát választotta, és nem Magyarországon folytatta tanulmányait?

.....

21. Ön szívesebben élne olyan környezetben, ahol EGY nyelv ismerete is elég a mindennapi boldoguláshoz?

- a) Igen
- b) Nem

Indoklás:

22. Melyik nyelvet szeretné magasabb szinten elsajátítani a jelenleginél?

- a) Magyar
- b) Ukrán
- c) Orosz
- d) Angol
- e) Német
- f) Egyéb:.....

23. Milyen okból szeretné az adott nyelvet jobban beszélni?

.....

24. A kisebbségi nyelvek használatát korlátozó törvények hogyan hatnak a nyelvtanárok munkájára Kárpátalján?

- a) Elengedhetetlenül tudniuk kell ukránul a tanároknak
- b) Egyre kevesebb gyerek szeretne megtanulni magyarul
- c) Minden változatlan marad
- d) Az ukrainai kisebbségek anyanyelvi oktatása meg fog szűnni

Saját vélemény:

25. Milyen **előnyei** lehetnek annak, ha ukrán tannyelvű iskolába jár a magyar anyanyelvű gyerek?

.....

Várad Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében
Argumentum 19 (2023), 88–123
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

26. Milyen **hátrányai** lehetnek, ha ukrán tannyelvű iskolába jár a magyar anyanyelvű gyerek?

.....

27. Részesült-e már hátrányos megkülönböztetésben az alábbi okok miatt?

Okok	Egyszer sem	Ritkán előfordul	Igen, sokszor	Nem emlékszem
Nemzetiség				
Lakhely				
Politikai nézet				
Anyanyelv				
Vallás				
Életkor				

28. Mi motiválhatja a gyerekeket arra, hogy megtanuljanak **ukránul**?

.....

.....

29. Ön szerint a gyerekeknek tanulniuk kell angolul, németül vagy oroszul az iskolában és azon kívül?

- a) Igen, minél több idegen nyelvet el kell sajátítaniuk
- b) Elég az angolt megtanulniuk
- c) Nem, elég számukra az ukrán és a magyar nyelv ismerete
- d) Csak ukránul kell tanulniuk
- e) Csak magyarul kell tanulniuk

30. Különbözik-e valamiben egy kárpátaljai ukrán nyelvtanár feladata egy **kijevei** tanárétól?

- a) Igen
- b) Nem

Ha igen, miben?

Válasz:

31. Különbözik-e valamiben egy kárpátaljai magyar nyelvtanár feladata egy **budapesti** tanárétól?

- a) Igen
- b) Nem

Ha igen, miben?

Válasz:

32. Ön szerint kit tekinthetünk kétnyelvűnek?

- a) Aki legalább két nyelven beszél minimális szinten
- b) Aki legalább két nyelven tud értelmezni közléseket és szövegeket
- c) Aki legalább két nyelven beszél anyanyelvi szinten
- d) Egyéb:

33. Ön két- vagy többnyelvűnek tartja magát?

- a) Igen
- b) Nem

Indoklás:

Várad Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében

Argumentum 19 (2023), 88–123

Debreceni Egyetemi Kiadó

DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

34. Az egynyelvű vagy kétnyelvű beszélők tudnak szebben magyarul/ukránul?

- a) Egynyelvűek b) Kétnyelvűek c) Nem lehet különbséget tenni

Egyéb:.....

35. Hogyan lesz valakiből kétnyelvű ember?

- a) A szülők különböző nyelveket beszélnek
 b) Anyanyelvétől eltérő tannyelvű iskolába íratják be
 c) Önmaga sajátít el új nyelveket
 d) Az iskolában sajátít el új nyelveket a tanórákon
 e) Az állami jogszabályok következtében sajátítanak el nyelveket
 f) Manapság mindenki kétnyelvű
 g) Egyéb:

36. Ön szerint, ha valaki Kárpátalján... (Egy sorba csak egy X-et tehet.)

	könnyen boldogul	gondokkal nézhet szembe	nehezen boldogul
csak magyarul tud, az...			
csak ukránul tud, az...			
csak oroszul tud, az...			

37. A kétnyelvű emberek mindkét nyelven egyformán jól ki tudják magukat fejezni?

- a) Igen, mindkét nyelvet ugyanazon a szinten beszélnek
 b) Nem, az anyanyelvüket mindig jobban beszélnek
 c) Személyenként változó
 d) Egyéb:

38. Észrevehető valaki beszédén, hogy kétnyelvű?

- a) Igen b) Nem

Ha igen, milyen jelek utalhatnak az egyén kétnyelvűségére?

.....

39. Van-e bármilyen hátránya annak, ha valaki kétnyelvű?

- a) Igen b) Nem

Hátrányok:

40. Ön szerint melyik nyelvpár ismerete a legelőnyösebb Kárpátalján?

- a) ukrán–magyar b) ukrán–angol c) magyar–angol

41. Ha a kisgyerek kezdettől fogva két különböző nyelvnek van kitéve, az milyen hatást gyakorol a fejlődésére?

- a) Hátráltatja a beszéd kialakulását
 b) Kevesebb szót fog ismerni mindkét nyelven
 c) Könnyebben elsajátítja mindkét nyelvet
 d) Nyelvi bizonytalanság lép fel
 e) Egyéb:

Várad Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében

Argumentum 19 (2023), 88–123

Debreceni Egyetemi Kiadó

DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

42. Ha valaki ukrán szavakat használ a **magyar mondataiban**, az Ön szerint... (több válasz is adható).

- a) A kétnyelvűség egyik jele
- b) A kódkeverés egyik jele
- c) A kárpátaljai nyelvjárás egyik sajátossága
- d) Humoros hatást kelt
- e) Hiányos szókincsre utal
- f) Egyéb:

43. Ha valaki magyar szavakat használ az **ukrán mondataiban**, az Ön szerint... (több válasz is adható).

- a) A kétnyelvűség egyik jele
- b) A kódkeverés egyik jele
- c) A kárpátaljai nyelvjárás egyik sajátossága
- d) Humoros hatást kelt
- e) Hiányos szókincsre utal
- f) Egyéb:

44. Az etnikailag vegyes házasságokban felnövekvő gyerekek Ön szerint melyik nyelvet fogják jobban elsajátítani?

- a) Az apa nyelvét
- b) Az anya nyelvét
- c) Mindkettőt egyformán
- d) Azt, amelyik megegyezik az iskolája tannyelvével
- e) Saját vélemény:

45. Mennyire jellemző családtagjai vagy barátai körében a kétnyelvűség?

- a) Mindenki magyarul beszél
- b) Mindenki ukránul beszél
- c) Többnyire magyarul beszél mindenki, de az ukránt is használjuk néha
- d) Többnyire ukránul beszél mindenki, de a magyart is használjuk néha
- e) Mindkét nyelvet egyformán használjuk

46. Leendő nyelvpedagógusként, Ön szerint min kellene változtatni az ukrán nyelv oktatásában Kárpátalján, hogy több magyar gyerek beszélje az államnyelvet?

- a) Elavult tankönyvek
- b) A tanárok hozzáállása
- c) Rossz oktatási módszerek
- d) Az ukrán nyelvtanárok nem beszélnek a gyerekek anyanyelvén (magyarul)
- e) Időhiány
- f) Technológiai eszközök hiánya
- g) Egyéb:

47. Mit jelent az additív kétnyelvűség?

.....

Váradi Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében

Argumentum 19 (2023), 88–123

Debreceni Egyetemi Kiadó

DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

48. Ön szerint a kárpátaljai fiatalok jobban beszélnek angolul, mint ukránul?

- a) Igen b) Nem

Indoklás:

.....

49. Melyik nyelvet választaná anyanyelveként, ha tehetné?

- a) Angol b) Ukrán c) Orosz
d) Magyar e) Német f) Egyéb:.....

2. számú melléklet: A magyar kérdőív kitöltői által ismert ukrán/ orosz kölcsönszavak

№	Kölcsönszó	Ukrán/orosz megfelelő	Jelentés
1.	<i>apteczka</i>	ukr., or. közny. <i>аптечка</i>	elsősegélydoboz
2.	<i>atesztát</i>	ukr. <i>атестат</i> ; or. <i>аттестат</i>	igazolvány, bizonyítvány
3.	<i>avárijja/avária</i>	ukr. <i>аварія</i> ; or. <i>авария</i>	baleset, gépkocsibaleset
4.	<i>bagázsnyik/bagázs</i>	ukr., or. <i>багажник</i>	csomagtér, csomagtartó
5.	<i>bánka</i>	ukr., or. <i>банка</i>	(befőttes) üveg, palack
6.	<i>batarejka</i>	ukr., or. <i>батареїка</i>	elem, akkumulátor
7.	<i>beszedka</i>	or. közny. <i>беседка</i>	kerti pavilon, filagória
8.	<i>bordácski/bordacsok</i>	ukr., or. <i>бардачок</i>	kesztyűtartó (gépkocsiban)
9.	<i>brát</i>	ukr., or. <i>брат</i>	fiútestvér
10.	<i>brigadéros</i>	ukr., or. <i>бригадир</i>	munkabrigád vezetője
11.	<i>bulocska/bulacska</i>	ukr., or. <i>булочка</i>	zsemle
12.	<i>butyka</i>	ukr., or. <i>будка</i>	bódé, kalyiba
13.	<i>csájnik/csajnik</i>	ukr., or. <i>чайник</i>	teáskanna
14.	<i>dáváj</i>	ukr., or. <i>давай</i>	indulj, gyerünk, nosza
15.	<i>dekret</i>	ukr. <i>декретна відпустка</i> ; or. <i>декретный отпуск</i>	szülési szabadság
16.	<i>diplom</i>	ukr., or. <i>диплом</i>	diploma, oklevél
17.	<i>doverenoszty</i>	or. <i>доверенность</i>	meghatalmazás
18.	<i>dovidka</i>	ukr. <i>довідка</i>	igazolás, jelentés
19.	<i>ekrán</i>	ukr., or. <i>екран</i>	képernyő
20.	<i>elektricska</i>	ukr., or. <i>електричка</i>	villanyvonat
21.	<i>gircsica</i>	ukr. <i>гірчиця</i> ; or. <i>горчица</i>	mustár
22.	<i>grafik</i>	ukr. <i>графік</i> ; or. <i>график</i>	menetrend, ütemterv
23.	<i>grecska</i>	ukr., or. <i>гречка</i>	tatárka, hajdinakása
24.	<i>gripp</i>	ukr. <i>грип</i> ; or. <i>грипп</i>	influenza
25.	<i>gruppa</i>	or. <i>группа</i>	csoport
26.	<i>hrivnya</i>	ukr. <i>гривня</i>	Ukrajna hivatalos pénzneme
27.	<i>kopek/kopijka</i>	ukr. <i>копійка</i> ; or. <i>копейка</i>	fémpénz, váltópénz
28.	<i>korobka</i>	ukr., or. <i>коробка</i>	doboz, tojástartó
29.	<i>korocse/károcse</i>	ukr. <i>коротше</i> ; or. <i>короче</i>	röviden, rövidebben
30.	<i>krán</i>	ukr., or. <i>кран</i>	emelődaru, toronydaru
31.	<i>kriska/kréska</i>	ukr. <i>кришка</i> ; or. <i>крышка</i>	fedő (üvegedényen)
32.	<i>lozska</i>	ukr., or. <i>ложка</i>	kanál
33.	<i>májka</i>	ukr., or. <i>майка</i>	trikó, sportmez
34.	<i>marsutka/marsrutka</i>	ukr., or. közny. <i>маршрутка</i>	iránytaxi
35.	<i>medszesztra</i>	ukr., or. <i>(медична) сестра</i>	nővér
36.	<i>milic/milicia</i>	ukr. <i>міліція</i> ; or. <i>милиция</i>	rendőrség
37.	<i>nákáz</i>	ukr., or. <i>наказ</i>	utasítás, rendelkezés
38.	<i>obsi</i>	or. <i>общежитие</i> (röv.)	diákotthon, munkásszálló
39.	<i>ocsered/ocseret</i>	or. <i>очередь</i>	sor, sorrend
40.	<i>páпка</i>	ukr., or. <i>папка</i>	mappa, irattartó

Várad Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében
 Argumentum 19 (2023), 88–123
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

41.	<i>paszport/pászpport</i>	ukr., or. <i>паспорт</i>	személyigazolvány
42.	<i>pelmenyi</i>	ukr. <i>пельмени</i> ; or. <i>пельмени</i>	húsos derelye
43.	<i>perevod</i>	or. <i>перевод</i>	fordítás, áthelyezés, átutalás
44.	<i>perevodcsik</i>	or. <i>переводчик</i>	tolmács, fordító
45.	<i>plán</i>	ukr., or. <i>план</i>	terv, tervezet
46.	<i>plávki</i>	ukr., or. <i>плавки</i>	úszónadrág, fürdőgaty
47.	<i>povesztka</i>	or. <i>повестка</i>	katonai behívó
48.	<i>povorotnyik/povorot</i>	ukr., or. <i>поворотник</i>	indexlámpa
49.	<i>pricep</i>	or. <i>прицеп</i>	pótkocsi
50.	<i>prikol</i>	or. <i>прикол</i>	vicces, mókás
51.	<i>rozklád</i>	ukr. <i>розклад</i> ; or. <i>расклад</i>	menetrend, ütemterv
52.	<i>sifer</i>	ukr., or. <i>шифер</i>	pala
53.	<i>stráf</i>	ukr., or. <i>штраф</i>	bírság
54.	<i>szemecski</i>	or. <i>семечки</i>	magvak, napraforgómag
55.	<i>szitka</i>	ukr. <i>сітка</i> ; or. <i>сетка</i>	háló, hálóból készült tasak
56.	<i>szkoccs</i>	ukr., or. <i>скотч</i>	ragasztószalag, cellux
57.	<i>szok/szakk</i>	or. <i>сок</i>	gyümölcsből készült üdítő
58.	<i>szosziszki/szosziszka</i>	ukr., or. <i>сосиски</i>	virslis, hústermék
59.	<i>szprávká</i>	or. <i>справка</i>	igazolás, érdeklődés
60.	<i>sztipi</i>	ukr. <i>стипендія</i> ; or. <i>стипендия</i>	ösztöndíj (diáknyelv)
61.	<i>sztolova</i>	or. <i>столовая</i>	ebédlő, étkeзде
62.	<i>sztudenszkij</i>	ukr. <i>студентський квиток</i>	diákigazolvány
63.	<i>szvetafor/szvitlofor</i>	ukr. <i>світлофор</i> ; or. <i>светофор</i>	közlekedési lámpa
64.	<i>trivoga/trivoha</i>	ukr. <i>тривога</i> ; or. <i>тревога</i>	(légvédelmi) riadó
65.	<i>tumbocska</i>	ukr., or. <i>тумбочка</i>	éjjeliszekrény
66.	<i>tupoj</i>	or. <i>тупой</i>	buta
67.	<i>turnyik</i>	ukr., or. <i>турник</i>	nyújtó, húzódkodó rúd
68.	<i>tyipá</i>	ukr. nyelvjárási <i>mína</i>	izé
69.	<i>váfli</i>	ukr., or. <i>вафля</i>	ostya(szelet)
70.	<i>vobse/vopse</i>	or. <i>вообще</i>	általában, egyébként
71.	<i>vojenkomát</i>	or. <i>военкомат «военный комиссариат»</i> (mozaikszó)	hadkiegészítő parancsnokság, sorozási hely
72.	<i>vsze</i>	ukr., or. <i>все</i>	kész; minden, mindegyik
73.	<i>zápász</i>	ukr., or. <i>запас</i>	pótalkatrész, készlet
74.	<i>záprávká</i>	ukr., or. <i>заправка</i>	benzinkút, tankoló
75.	<i>znájes</i>	ukr. <i>знаєш</i> ; or. <i>знаешь</i>	tudod (szleng)
76.	<i>zurnál</i>	ukr., or. <i>журнал</i>	napló, osztálykönyv

Váradi Krisztián:

Kétnyelvűséghez fűződő attitűdök vizsgálata többnyelvű környezetben élő főiskolai filológus hallgatók körében

Argumentum 19 (2023), 88–123

Debreceni Egyetemi Kiadó

DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/6

3. számú melléklet: Az ukrán kérdőív kitöltői által ismert magyar/angol kölcsönszavak

№	Kölcsönszó	Magyar/angol megfelelő	Jelentés
1.	<i>афоня</i>	magy. <i>áfonya</i>	apró bogyójú cserje
2.	<i>біцикли</i>	magy. <i>bicikli</i>	kétkerekű jármű, kerékpár
3.	<i>бограч</i>	magy. <i>bogrács</i>	szabadtűzi főzőedény
4.	<i>боксери</i>	magy. <i>bokszer</i>	alsónadrág, bokszeralsó
5.	<i>бундашкуньер</i>	magy. <i>bundáskenyér</i>	tojásban forgatott és olajban kisütött kenyérszeletek
6.	<i>вайленс</i>	ang. <i>violence</i>	erőszak
7.	<i>варош</i>	magy. <i>város</i>	település
8.	<i>гаджет</i>	ang. <i>gadget</i>	eszköz, készülék, kütyü
9.	<i>гуляш</i>	magy. <i>gulyás</i>	gulyásleves
10.	<i>газда</i>	magy. <i>gazda</i>	tulajdonos, főnök, birtokos
11.	<i>дедлайн</i>	ang. <i>deadline</i>	határidő
12.	<i>донатити</i>	ang. <i>to donate</i>	adományozni, adakozni
13.	<i>емелет</i>	magy. <i>emelet</i>	épület egy szintje
14.	<i>імідж</i>	ang. <i>image</i>	kép, arculat, külalak
15.	<i>йов</i>	magy. <i>jó</i>	helyes, kedvező, megfelelő
16.	<i>кедвешкий</i>	magy. <i>kedves</i>	rendes, odafigyelő
17.	<i>керт</i>	magy. <i>kert</i>	földterület a ház mögött
18.	<i>комп'ютер</i>	ang. <i>computer</i>	számítógép
19.	<i>конектитися</i>	ang. <i>to connect</i>	kapcsolódni, összekapcsolni
20.	<i>краш</i>	ang. <i>crush</i>	imádott személy (szleng)
21.	<i>крінж</i>	ang. <i>cringe</i>	kínos, zavarba ejtő (szleng)
22.	<i>крумплі</i>	magy. <i>krumpli</i>	burgonya, pityóka
23.	<i>легінь</i>	magy. <i>legény</i>	fiatal, nőtlen férfi
24.	<i>лечо</i>	magy. <i>lecsó</i>	magyar ételtípus
25.	<i>лук</i>	ang. <i>luck</i>	szerencse
26.	<i>окей</i>	ang. <i>okay</i>	rendben, jól van (szleng)
27.	<i>палачінта</i>	magy. <i>palacsinta</i>	lapos, kerek tésztaféle
28.	<i>паприка</i>	magy. <i>paprika</i>	fűszernövény, zöldség
29.	<i>паприкаш</i>	magy. <i>paprikás</i>	magyar nemzeti étel
30.	<i>папуч</i>	magy. <i>papucs</i>	otthoni, kényelmes lábbeli
31.	<i>рендешкий</i>	magy. <i>rendes</i>	kedves, jól nevelt
32.	<i>табла</i>	magy. <i>tábla</i>	négyszögletű fekete falap, amire krétával lehet írni
33.	<i>фейк</i>	ang. <i>fake</i>	hamis, nem valódi
34.	<i>фідбек</i>	ang. <i>feedback</i>	visszacsatolás, reakció
35.	<i>френд</i>	ang. <i>friend</i>	barát
36.	<i>хайп</i>	ang. <i>hype</i>	felhajtás, reklám
37.	<i>хейт</i>	ang. <i>hate</i>	utálat, gyűlölet
38.	<i>чат</i>	ang. <i>chat</i>	beszélgetés (online)
39.	<i>юзати</i>	ang. <i>to use</i>	használni